

Kennisdossier

Doelgerichte differentiatie

Inhoudstafel

5	<i>Welkom</i>
6	<i>Visie en missie</i>
7	<i>Doelgerichte differentiatie</i>
8	<i>De lat hoog, de weg flexibel</i>
9	<i>Maximaal leren</i>
11	<i>Sterk starten</i>
13	<i>Extra ondersteuning en tijd</i>
16	<i>Groeperen doelgericht en flexibel</i>
18	<i>Evaluatie als motor voor differentiatie</i>
20	<i>In de praktijk!</i>
23	<i>Meer weten?</i>
24	<i>Referenties</i>
26	<i>Bijlages</i>

Video**KLUB**

Vlaanderen
is onderwijs & vorming

Leer
punt

VUB

OS!
Onderzoekende
School

Legende

Praktijkvoorbeeld

Praktische tips

Woordverklaring

Welkom bij VideoKLuB

“ ***In de kennisdossiers ontdekken we wat echt werkt en bouwen we vanuit evidence-informed inzichten aan krachtige leeromgevingen.*** ”

Beste VideoKLuB-coach,
Beste VideoKLuB-school,
Beste schoolmaker,

VideoKLuB zet zich in voor het versterken van de brede basiszorg door zes evidence-informed praktijken rechtstreeks te implementeren in de klas: hoge verwachtingen, effectief klasmanagement, groeien naar zelfstandigheid, taalgerichte klaspraktijken, groeigerichte feedback en doelgerichte differentiatie.

Binnen de verhoogde zorg ligt de klemtoon op doelgerichte differentiatie als redelijke aanpassing voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

De gekozen thema's zijn zorgvuldig geselecteerd op basis van wetenschappelijk onderzoek dat hun positieve impact aantoont (EEF, 2024), én in functie van de concrete noden van scholen, zoals in kaart gebracht via een bevraging van partnerscholen binnen het project Onderzoekende School (VUB).

Als sluitstuk van het VideoKLuB-project ontwikkelden we kennisdossiers rond de evidence-informed praktijken. Deze dossiers vormen een krachtig vertrekpunt voor leerkrachten: ze helpen om een gemeenschappelijke taal binnen het team te ontwikkelen, wekken enthousiasme om met het thema aan de slag te gaan en nodigen uit tot verdere verdieping. De kennisdossiers bieden ondersteuning bij het versterken van de klaspraktijk, met toegankelijke en wetenschappelijk onderbouwde theorie, inspirerende praktijkvoorbeelden en onmiddellijk inzetbare tools.

Samen bouwen we aan krachtige leeromgevingen en sterk, evidence-informed onderwijs.

Met onderzoekende groeten,
Team VideoKLuB

Missie en Visie

Onze voedingsbodem

VideoKLuB vindt haar wortels in het Onderzoekende School?!-project van de Vrije Universiteit Brussel. Dit evenwaardige samenwerkingsverband slaat een brug tussen schoolpraktijk en lerarenopleiding. Student-leerkrachten, lerarenopleiders, leerkrachten en onderzoekers werken samen om evidence-informed oplossingen te vinden voor uitdagingen in de klas. Dit netwerk stimuleert professionalisering en innovatie, en vormt een krachtige basis voor het versterken van onderwijspraktijken en het leren van leerlingen.

VideoKLuB missie

VideoKLuB versterkt brede basiszorg in het onderwijs om het leren van alle leerlingen te bevorderen. Via videoreflectie biedt de VideoKLuB leerkrachten een krachtige pauzeknop in de snelle realiteit van de klaspraktijk. Samen staan we stil bij keuzes, ontdekken wat écht werkt, en bouwen vanuit kleine, onderbouwde inzichten aan grote verbeteringen.

Co-creatie en gezamenlijk ontwerpen staan centraal. Met een rugzak vol praktijkwijsheid en evidence-informed inzichten creëren we een cultuur van professionele groei en samenwerking. Het doel? Gelijke kansen en optimale leeromgevingen voor elke leerling.

De rol van kennisdossiers

De kennisdossiers vormen een startpunt voor leerkrachten om hun klaspraktijk te versterken met evidence-informed strategieën. Ze bieden onderbouwde inzichten, praktische tools en inspirerende voorbeelden die direct toepasbaar zijn in de klas. Door deze kennis te benutten, kunnen leerkrachten krachtige leeromgevingen creëren waarin álle leerlingen maximaal groeien. Zo bouwen we samen aan sterk, onderbouwd en inclusief onderwijs.

Bedanking

De kennisdossiers zijn tot stand gekomen dankzij de waardevolle bijdrage van de deelnemende scholen aan VideoKLuB. We zijn bijzonder dankbaar voor hun engagement, openheid en bereidheid om inzichten, ervaringen en voorbeelden uit hun klaspraktijk te delen. Met bijzondere dank aan kleuterschool Het Klimmertje, freinetschool Nachtegaai, basisschool Peter Benoit, Richtpunt campus Eeklo, GO! campus De Brug, Richtpunt campus Zottegem, Provinciale Secundaire School Voeren en GITO Overijse voor het mede mogelijk maken van het kennisdossier doelgerichte differentiatie.

Doelgerichte differentiatie

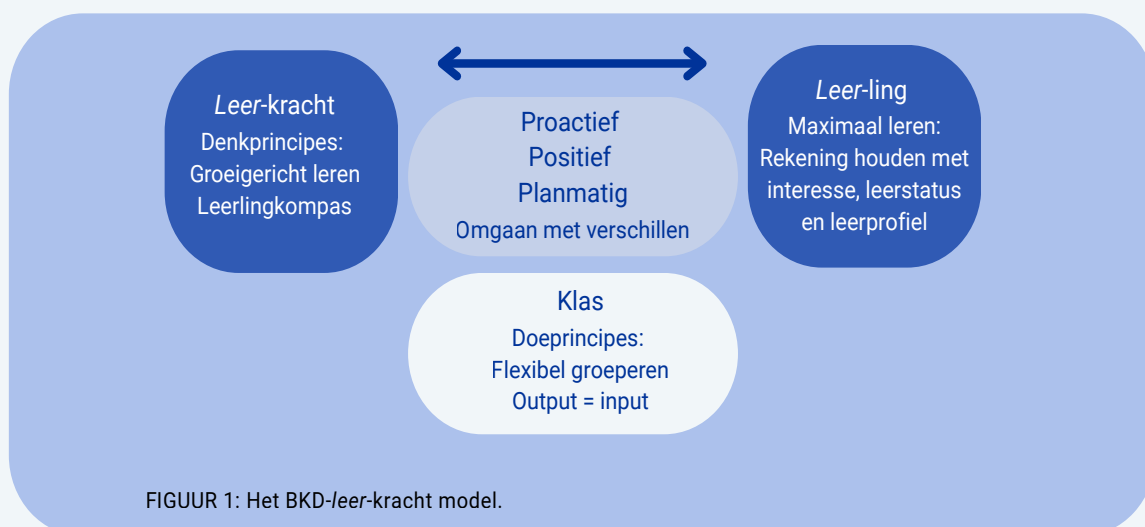
Doelgerichte differentiatie is een essentieel onderdeel van kwaliteitsvol en inclusief onderwijs. In een diverse samenleving waar leerlingen verschillen in onder andere voorkennis, interesses, tempo, motivatie, thuissituatie, (taal)vaardigheden en leerbehoeften, is het de opdracht van scholen om krachtige leeromgevingen te creëren waarin die diversiteit niet enkel wordt erkend maar ook actief en positief wordt ingezet om het leerrendement van elke leerling te maximaliseren (Coubergs, Struyven, & Gheysens, 2015; Castelein, et al., 2016; Struyven, et al., 2019).

Het uitgangspunt van doelgerichte differentiatie is helder en krachtig: alle leerlingen kunnen leren en groeien als ze de juiste ondersteuning krijgen. Verschillen tussen leerlingen worden niet gezien als hindernissen, maar als kansen om het leerrendement te verhogen. Dat leerrendement gaat verder dan alleen cognitieve ontwikkeling, het omvat ook metacognitieve en sociaal-affectieve groei. Differentiëren betekent dus niet dat je voor elke leerling een aparte les maakt, maar wel dat je bewust inspeelt op hun verschillen. Leerlingen bevinden zich immers op verschillende punten in hun leerproces: sommigen begrijpen nieuwe leerstof snel, terwijl anderen extra uitleg of oefening nodig hebben. Door goed te observeren wie wat nodig heeft, pas je leerdoelen, instructie, werkvormen en evaluatie doelgericht aan. (Castelein, et al., 2016; Struyven, et al., 2019).

Dit kennisdossier vertrekt vanuit het binnenklasdifferentiatie-model (Struyven, et al., 2019). We hanteren hierbij de **definitie** (Struyven, et al., 2019):

"Binnenklasdifferentiatie is het proactief, positief en planmatig omgaan met verschillen in leren tussen leerlingen in de klas met het oog op het grootst mogelijke leerrendement voor elke leerling."

Het model helpt leerkrachten om differentiatie doelgericht toe te passen in de klas. Het uitgangspunt is om de leerresultaten van alle leerlingen te versterken door bewust in te spelen op verschillen in interesse, leerstatus en leerprofiel. Dit leidt tot meer motivatie, grotere leerwinst en een efficiënter leerproces. Het model steunt daarbij op twee denkprincipes: groeigericht leren en het ethisch kompas, en twee doe-principes: flexibel groeperen en de output van leerlingen gebruiken als input voor het verdere lesgeven (Struyven, et al., 2019).

FIGUUR 1: Het BKD-leerkracht model.

De lat hoog, de weg flexibel

Differentiatie betekent niet dat je de lat lager legt voor sommige leerlingen. Integendeel: het vertrekt vanuit het principe van **teaching up** – hoge verwachtingen voor alle leerlingen, gecombineerd met gerichte ondersteuning (Coubergs et al., 2015). Ambitieuze, maar haalbare leerdoelen vormen daarbij de leidraad van je onderwijspraktijk. Hoewel deze doelen voor alle leerlingen gelijk kunnen zijn, zal de weg ernaartoe verschillen. Door te variëren in instructie, begeleiding en verwerking geef je elke leerling de kans om die doelen te bereiken.

Cruciaal in dit proces is jouw overtuiging als leerkracht dat elke leerling kan groeien. Leerkrachten met een **growth mindset** geloven dat succes voortkomt uit inzet en ontwikkeling, en dat elk kind – ongeacht het vertrekpunt – kan leren en vooruitgang kan boeken. Dat staat haaks op een fixed mindset, waarbij capaciteiten als vaststaand worden beschouwd. Door te geloven in groeipotentieel stel je niet alleen hogere verwachtingen, maar creëer je ook een leeromgeving waarin leerlingen worden uitgedaagd én ondersteund om hun grenzen te verleggen (Dweck, 2006).

Toolkit

Benoem dat fouten maken een deel is van leren, normaliseer 'nog niet kunnen'.

Gebruik doelgerichte rubrics: laat leerlingen zien wat een goede prestatie inhoudt, ook al zijn ze er nog niet.

Stimuleer zelfreflectie: "Wat ging al goed? Wat wil je nog beter kunnen?"

Gebruik steeds rijke taal bij alle leerlingen. Leerlingen groeien in taal door ermee omringd te zijn.

Geef complexe opdrachten in kleine stapjes.

Communiceer expliciet: "Ik geloof dat jij dit kan, we gaan de uitdaging samen aan."

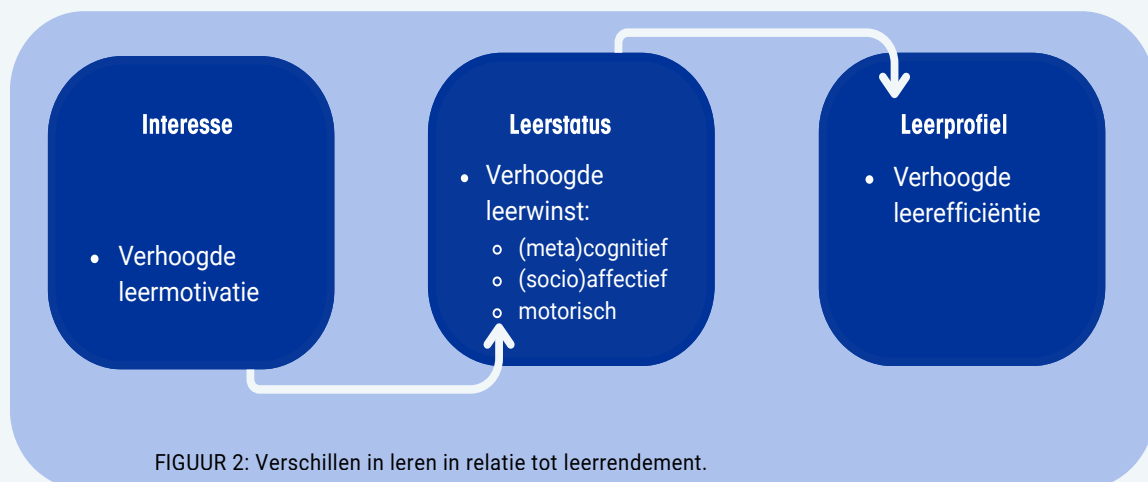
Maximaal leren

Elke leerling is **uniek** en brengt een eigen combinatie van interesses, voorkennis, talenten en leerbehoeften mee naar de klas. Om het leerrendement van elke leerling te maximaliseren, is het dan ook cruciaal dat leerkrachten actief inspelen op die verschillen in interesse, leerstatus en leerprofiel (Coubergs et al., 2015; Struyven et al., 2019). Differentiatie is geen doel op zich, maar een noodzakelijke voorwaarde voor krachtig en inclusief onderwijs.

Leren begint met **motivatie**. Zonder bereidheid om te leren, komt er weinig in beweging. Leerlingen worden pas echt betrokken wanneer de leerstof betekenisvol is en aansluit bij hun leefwereld, belevingswereld en interesses. Als leerkracht kun je die betrokkenheid versterken door ruimte te geven voor keuze en inspraak. Denk aan het aanbieden van verschillende taken rond hetzelfde leerdoel, het inzetten van activerende werkvormen of het verbinden van leerinhouden aan actuele of persoonlijke thema's. Dit verhoogt niet alleen de betrokkenheid, maar ook het gevoel van eigenaarschap bij leerlingen: ze ervaren dat hun stem telt en dat leren ook over hén gaat.

Een tweede sleutel tot maximaal leren is het bieden van gepaste **ondersteuning en uitdaging**, afgestemd op de leerstatus – wat de leerling al kan. Elke leerling bevindt zich op een ander punt in het leerproces. Sommigen hebben behoefte aan herhaling en extra instructie, terwijl anderen al klaar zijn voor verdieping of verbreding. Door in te zetten op ondersteunende hulpmiddelen zoals stappenplannen, visuele ondersteuning, pre-teaching of peer tutoring, vergroot je de zelfredzaamheid van leerlingen. Tegelijk bied je voldoende uitdaging, zodat ook sterke leerlingen kunnen blijven groeien. Dit alles vraagt om een voortdurende inschatting van de leerstatus van je leerlingen – een dynamisch gegeven dat verandert naargelang de context, het onderwerp, de motivatie en zelfs het moment van de dag.

Tot slot speelt ook het **leerprofiel** van leerlingen een belangrijke rol. Niet iedereen leert op dezelfde manier. Sommigen leren het best visueel, anderen door te doen, te luisteren of samen te werken. Sommige leerlingen hebben baat bij een rustige, gestructureerde aanpak, anderen floreren in creatieve of probleemoplossende opdrachten. Door te variëren in leeractiviteiten, materialen en instructievormen geef je elke leerling de kans om op een manier te leren die aansluit bij hun voorkeuren en talenten. Tegelijk stimuleer je hen om nieuwe leerstrategieën uit te proberen en hun metacognitieve vaardigheden te ontwikkelen. Zo bouw je niet alleen aan leerefficiëntie, maar ook aan zelfinzicht en zelfstandigheid (Coubergs et al., 2015; Struyven et al., 2019).

FIGUUR 2: Verschillen in leren in relatie tot leerrendement.

Toolkit

Verbind de leerstof aan de leefwereld, de interesses van de leerlingen. Kies voor actuele of persoonlijke thema's.

Gebruik thema's die voortkomen uit klasgesprekken als kapstok voor leeractiviteiten.

Kies samen met de leerlingen een thema, bijvoorbeeld voor projectwerk.

Bied activiteiten aan met verschillende moeilijkheidsgraden.

Voorzie verlengde instructie voor wie extra uitleg nodig heeft én geef verdiepende opdrachten aan snelle werkers).

Bied verschillende hoeken of activiteiten aan binnen een thema.

Geef ruimte voor keuzewerk of persoonlijke projecten.

Werk met rijke, open activiteiten die leerlingen op verschillende manieren kunnen verkennen.

Laat leerlingen kiezen hoe ze een leerdoel bereiken (Bv. schrijf een verslag, maak een presentatie, neem een podcast op, neem een interview af, maak een strip).

Wissel af tussen visuele, auditieve, motorische werkvormen zoals liedjes, bewegingsspelletjes, rollenspel, vertelplaten.

Varieer in verwerkingsvormen: mindmaps, filmpjes maken, toneel, bouwen, schrijven, ...

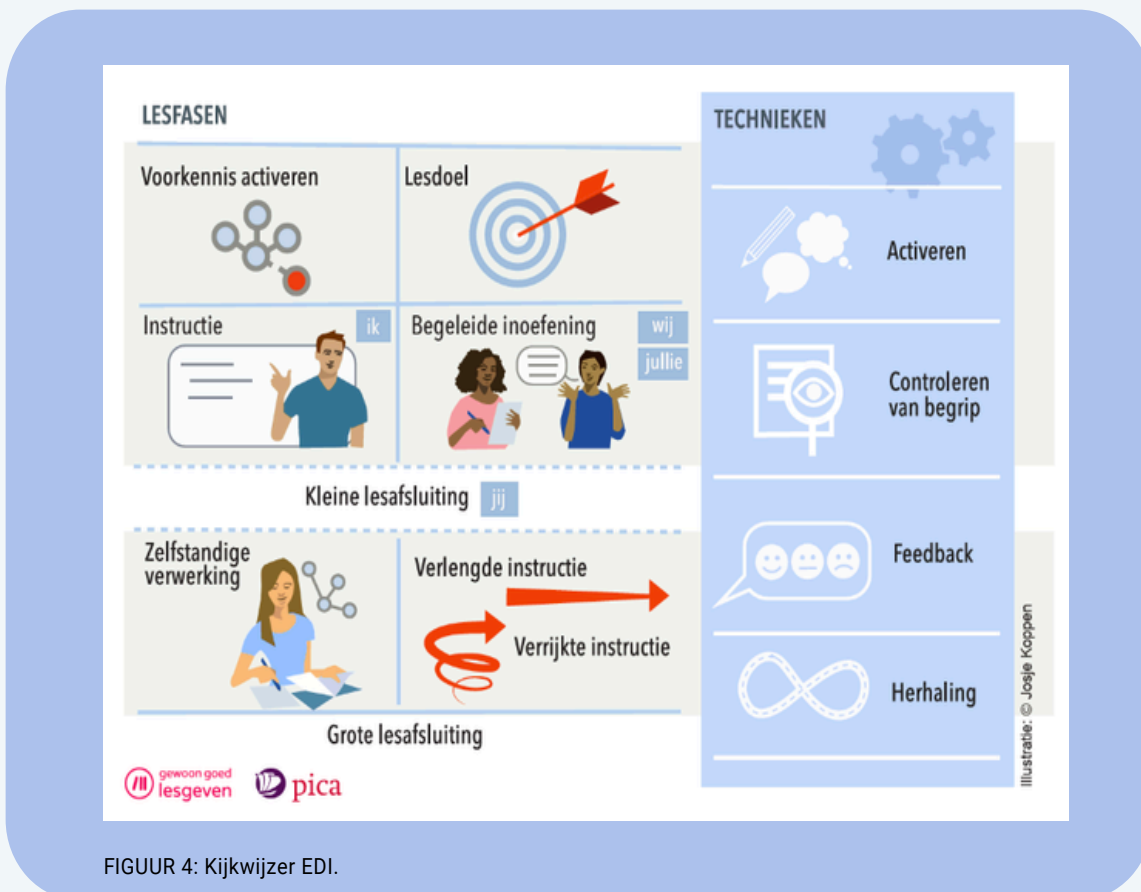
Gebruik contractwerk of keuzeblokken waarbij leerlingen zelf kiezen hoe ze leren (Bv. via een instructievideo of via een stappenplan).

Sterk starten

Doelgerichte differentiatie begint bij het geven van een sterke, krachtige instructie. Als de basisinstructie helder, gestructureerd en doelgericht is, vergroot dat de kans op succes voor elke leerling. De principes van **effectieve directe instructie** (EDI) vormen hierbij een stevige houvast. Denk aan een duidelijke opbouw volgens de fasen modeling (voordoen), begeleide inoefening (samen oefenen) en zelfstandige verwerking (zelf toepassen).

Deze fasering zorgt ervoor dat leerlingen eerst grip krijgen op de leerstof voordat ze er zelfstandig mee aan de slag gaan (Hollingsworth & Ybarra, 2020).

De eerste stap van het EDI-model is het activeren van de voorkennis door in te spelen op wat de leerlingen al weten over de leerstof. Nieuwe informatie wordt gekoppeld aan het gekende. Het lesdoel wordt expliciet en concreet geformuleerd zodat elke leerling weet wat er van hen wordt verwacht. Aansluitend geeft de leerkracht een krachtige, heldere instructie. Vervolgens wordt de nieuwe leerstof samen met de leerlingen ingeoeft. De leerkracht begeleidt dit proces actief en blijft beschikbaar.

Wanneer leerlingen voldoende vertrouwd zijn met de nieuwe leerstof, stappen ze over naar de fase van zelfstandige inoefening. Leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, krijgen verlengde instructie, terwijl anderen net uitgedaagd worden met verdiepende opdrachten. De les eindigt met een klassikale lesafsluiting waarin samen wordt teruggeblikt op het leerproces (Hollingsworth & Ybarra, 2020).

Kleuterschool Het Klimmertje streeft naar een duidelijke en samenhangende leerlijn binnen de eigen werking. Een belangrijk aandachtspunt is daarbij de afstemming met de naastgelegen lagere school.

Het schoolteam wil de aanpak in de lagere school – waar gewerkt wordt met de verschillende lesfasen van het Expliciete Directe Instructiemodel (EDI) – doortrekken naar de kleuterklassen. Zo willen ze leerlingen van jongs af aan vertrouwd maken met de structuur en verwachtingen die hen later in de lagere school te wachten staan. De school erkent de fundamentele rol van het kleuteronderwijs in de ontwikkeling van kinderen. Vaardigheden en kennis die in de lagere school aan bod komen, bouwen voort op de basis die in de kleuterklas gelegd wordt. Daarom vindt het team het belangrijk dat er consistentie is in de manier waarop lessen worden opgebouwd en gegeven, ongeacht de leeftijd van de leerlingen.

Natuurlijk wordt het EDI-model aangepast aan de ontwikkelingsfase van jonge kinderen. Zo zal het lesdoel in de kleuterklas expliciet benoemd én visueel ondersteund worden. Het doel zal ook op het bord geschreven worden, zodat kleuters leren dat gesproken taal kan worden omgezet in geschreven taal. Deze visuele en schriftelijke ondersteuning helpt om betekenis te geven aan wat er geleerd wordt.

Ook bij de zelfstandige verwerking zal er aandacht zijn voor de noden van jonge kinderen. In de kleuterklas gebeurt dit vooral via begeleid spel. Kleuters leren veel in interactie met leeftijdsgenoten en volwassenen. Daarom is het essentieel dat leerkrachten actief meespelen, zodat ze tijdens het spel rijke taal aanreiken, strategieën modelen en het spel verrijken met nieuwe impulsen.

Op deze manier wil kleuterschool Het Klimmertje zorgen voor een sterke pedagogische lijn van de kleuterklas naar de lagere school. Zo krijgen leerlingen vanaf jonge leeftijd een stevige basis, waarop ze in hun verdere schoolloopbaan kunnen voortbouwen.

Extra ondersteuning en tijd

Het toepassen van de verschillende stappen in het EDI-model heeft een positief effect op vrijwel alle leerlingen, maar vooral op de leerlingen met leerachterstanden (Hughes et al., 2017). Een belangrijk onderdeel van deze aanpak is **scaffolding**: het geleidelijk afbouwen van ondersteuning, afhankelijk van wat elke leerling nodig heeft (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019). Sommige leerlingen nemen de leerinhoud vlot op en kunnen snel zelfstandig werken. Andere leerlingen hebben meer tijd, uitleg en herhaling nodig om tot datzelfde niveau van zelfstandigheid te komen. Door doelgericht scaffolding toe te passen, het bieden van tijdelijke ondersteuning die afgebouwd wordt naarmate het leerproces vordert, overbrug je de kloof tussen instructie en verwerking. Je bouwt vertrouwen op én verhoogt de kans op leerwinst (Hollingsworth & Ybarra, 2020).

Scaffolding = Een stelling opbouwen voor de leerling. Je biedt ondersteuning aan op een niveau dat een trapje hoger ligt dan het niveau van de leerling. Je helpt de leerling stap voor stap op te klimmen. De hulp wordt geleidelijk afgebouwd totdat de leerling zelfstandig aan de slag kan (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019).

Maar zelfs met de sterkste instructie bereikt niet elke leerling de leerdoelen op hetzelfde moment. Differentiëren betekent dan ook dat je ruimte voorziet voor verschillende leerritmes. Tijd geven is een essentieel, maar vaak onderschat element binnen krachtige differentiatie. Sommige leerlingen hebben nood aan verlengde instructie, extra oefentijd of herhaalde feedbackmomenten om tot inzicht en automatisatie te komen (De Smet, Bultheel & Verachtert, 2024).

Het geven van extra tijd kan op verschillende manieren georganiseerd worden. **Pre-teaching** is een waardevolle aanpak waarbij leerlingen vooraf kennismaken met nieuwe leerstof, waardoor ze tijdens de klassikale instructie actiever kunnen deelnemen. Tutoring, in kleine groepen of individueel, biedt intensieve ondersteuning voor wie extra hulp nodig heeft bij inoefening of toepassing. Digitale, adaptieve oefenprogramma's kunnen op hun beurt inspelen op het niveau van elke leerling, met gerichte herhaling of uitdaging waar nodig (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019; De Smet, Bultheel & Verachtert, 2024).

Pre-teaching = Leerlingen worden op voorbereid op de klassikale instructie. Leerlingen activeren samen met de leerkracht op voorhand kennis om de klassikale instructie vlotter te kunnen volgen (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019).

Beheersingsleren of **mastery learning** is een techniek waarbij de leerdoelen voor alle leerlingen hetzelfde zijn, maar de tijd die de leerlingen nodig hebben om de leerdoelen volledig te beheersen, varieert. Bij beheersingsleren wordt de leerstof opgedeeld in blokken. Per blok worden duidelijke leerdoelen vastgelegd. Aan het einde van elk blok vindt een evaluatiemoment plaats waarin leerlingen moeten aantonen dat ze bijvoorbeeld minstens tachtig procent van de leerstof beheersen. Enkel dan kunnen de leerlingen doorgaan naar het volgende onderdeel. Als blijkt dat een leerling de leerstof nog niet voldoende beheerst, krijgt de leerling extra ondersteuning. Dit kan variëren van intensieve begeleiding en individuele ondersteuning tot samenwerkend leren met klasgenoten, groepsopdrachten of aanvullend huiswerk. Deze cyclus wordt herhaald totdat de leerling de vooropgestelde leerdoelen beheerst. Bij beheersingsleren variëren het aantal en de soort activiteiten die leerlingen aangeboden krijgen om de leerdoelen te bereiken. De bouwstenen zijn directe instructie, samenwerkend leren en formatieve evaluatie. Een combinatie van deze bouwstenen maakt beheersingsleren effectief (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019; Toolkit Leerpunt, 2021; De Smet, Bultheel & Verachtert, 2024).

Mastery learning = Na de instructie en het inoefenen van het leerdoel wordt getoetst of de leerlingen het leerdoel beheersen. De leerlingen die de leerstof nog niet beheersen, krijgen extra ondersteuning. Pas wanneer ze het leerdoel beheersen, wordt overgegaan naar het volgende leerdoel (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019).

Effectieve differentiatie vraagt dus niet alleen om variatie in wát je aanbiedt en hów je dat doet, maar ook om aandacht voor wanneer en hoe lang een leerling bepaalde ondersteuning nodig heeft. Een krachtige basisinstructie én voldoende leertijd vormen samen de hefboom voor duurzaam leren.

Freinetschool Nachtegaai wil inzetten op doelgerichte differentiatie gezien de verschillende noden van leerlingen binnen de klasgroepen. Tegelijk wil de school waakzaam zijn en de haalbaarheid voor de leerkrachten bewaken.

Om leerkrachten te ondersteunen in differentiëren, zal de school thematische karren ontwikkelen die per klasgroep beschikbaar zijn. Deze karren zullen gevuld worden met materiaal dat afgestemd is op diverse niveaus en ingezet kan worden voor gerichte differentiatie.

Zo zullen er bijvoorbeeld per klasgroep wiskundekarren gemaakt worden, met spelletjes en opdrachten. Elk van deze karren zal gekoppeld worden aan een waaier-boekje waarin het beschikbare materiaal overzichtelijk wordt opgelijst. Op die manier zullen leerkrachten vlot en doelgericht het juiste materiaal kunnen terugvinden, zonder telkens zelf iets te moeten ontwerpen.

Wanneer een leerkracht merkt dat bepaalde leerlingen nood hebben aan herhaling of aan het extra inoefenen van leerstof uit een jongere klasgroep, zal hij of zij eenvoudig materiaal kunnen uitlenen via de karren.

Dit systeem zal ervoor zorgen dat leerkrachten op een haalbare manier kunnen inspelen op de diverse noden van hun leerlingen, zonder overbelasting.

Toolkit

Communiceer leerdoelen expliciet en helder. Noteer ze eventueel op het bord en maak ze visueel.

Bied instructie op meerdere niveaus aan (basis, verlengde, verdiepende instructie).

Geef als leerkracht steeds sturing, ondersteuning en groeigerichte feedback. De leerkracht is beschikbaar, benaderbaar voor de leerlingen.

Besteed meer tijd en ondersteuning aan leerlingen die daar nood aan hebben.

Zorg voor veel kwaliteitsvolle interactie in kleine groepen.

Bereid leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben voor op de les via pre-teaching.

Gebruik pictogrammen, visuele stappenplannen of herhaalde routines.

Zorg voor voldoende herhalingsoefeningen voor wie hier nood aan heeft. Bijvoorbeeld via digitale oefenprogramma's.

Gebruik actieve werkvormen.

Groeper doelgericht en flexibel

Doelgerichte differentiatie speelt zich af binnen de sociale eenheid van de klasgroep. Binnen het klaslokaal kunnen leerlingen zich op verschillende manieren bewegen, leren en groeien. Dat vraagt om een doordachte organisatie van de groep. Differentiatie vraagt een dynamische aanpak van hoe je leerlingen groepeer en ondersteunt in hun leerroute (Struyven et al., 2019).

Leerlingen leren in interactie met elkaar, maar dat verloopt niet vanzelf. Groeperen kan een krachtige didactische hefboom zijn, op voorwaarde dat het doelgericht én flexibel gebeurt. Afhankelijk van het leerdoel en de onderwijsbehoeften van de leerlingen kies je bewust voor een homogene of heterogene groepssamenstelling (Castelein et al., 2016; De Smet, Bultheel, & Verachtert, 2024).

Homogene groepen = Niveaugroepen, leerlingen met eenzelfde leerstatus (niveau) zitten samen in een groep (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019).

Heterogene groepen = Leerlingen met een verschillende leerstatus (niveau) zitten samen in een groep (van der Vegt, Kieft, & Bekkers, 2019).

Homogene groepen bestaan uit leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften, bijvoorbeeld op vlak van leerstatus of tempo. Ze zijn geschikt voor verlengde instructie, verdieping of extra ondersteuning. Omdat het tempo en de focus beter kunnen worden afgestemd op de groep, komen leerlingen sneller tot actie. Leerkrachten kunnen gericht inspelen op interesses en noden, wat de participatie bevordert, vooral bij leerlingen die anders misschien wat onder de radar zouden blijven. Toch schuilt er ook een risico in deze vorm van groeperen. Leerkrachten hanteren vaak onbewust lagere verwachtingen voor groepen die nood hebben aan extra ondersteuning, wat kan leiden tot minder rijke leerervaringen. Bovendien blijkt het voor leerlingen die in zo'n groep zijn ondergebracht moeilijker om 'op te klimmen', zeker wanneer de leerinhouden of werkvormen de verschillen tussen groepen eerder versterken dan verkleinen (Castelein et al. 2016).

Bij **heterogene groepen** ligt de nadruk op verscheidenheid. Leerlingen verschillen in leerstatus, leerstijl of interesse, maar leren net daardoor van en met elkaar. Leerlingen met nood aan extra ondersteuning kunnen zich optrekken aan de ondersteuning van andere klasgenoten, terwijl die laatsten hun inzicht verdiepen door leerstof te expliciteren of taken te begeleiden. Leerkrachten houden in heterogene groepen doorgaans hogere verwachtingen aan voor alle leerlingen en het samen leren versterkt sociale vaardigheden zoals empathie, samenwerking en communicatie. Toch zijn ook hier kanttekeningen te maken. Leerlingen met nood aan extra ondersteuning ontwikkelen binnen deze context minder snel leidinggevende rollen en het is soms moeilijker om alle leerlingen een taak aan te bieden die perfect aansluit bij hun zone van naaste ontwikkeling. Ook de rolverdeling binnen de groep kan problematisch worden als verschillen te groot zijn (Castelein et al., 2016).

De kracht van groeperen schuilt in de flexibiliteit. Welke vorm je ook kiest, belangrijk is dat de indeling niet statisch wordt. Groepen moeten regelmatig worden geëvalueerd en wisselen naargelang het leerdoel. Zo voorkom je stigmatisering, geef je leerlingen verschillende kansen om van én met elkaar te leren en benut je de rijkdom van diversiteit in je klas.

Het BKD-*leer*-kracht-model beschrijft groeperen als een manier om leerwegen te openen. Binnen een klasgroep ontstaan er via differentiatie meerdere routes naar het leerdoel, elk afgestemd op de verschillen tussen leerlingen. Die routes kunnen vorm krijgen in de keuze van opdrachten, in de mate van ondersteuning, in het materiaal dat beschikbaar is of in de mate van zelfstandigheid die je toelaat. Door hierin bewust variatie aan te brengen, nodig je leerlingen uit om telkens opnieuw hun weg te vinden in het leerproces (Struyven et al., 2019).

Toolkit

Formuleer leerdoelen duidelijk voor de hele klas, maar bied verschillende routes ernaartoe aan.

Voorzie flexibele leerroutes (Bv. via contractwerk, digitale leerplatformen met differentiatiesporen of parallele opdrachten op verschillende niveaus).

Gebruik homogene groepen voor verlengde instructie en heterogene groepen wanneer samenwerking centraal staat. Laat deze regelmatig wisselen.

Wissel regelmatig in samenstelling van de groepen. Laat leerlingen afwisselend met andere klasgenoten samenwerken.

Laat leerlingen soms ook zelf kiezen in welke groep ze kunnen/willen aansluiten. Zodat ze zichzelf leren inschatten.

Verdeel leerlingen in groepen en zorg voor afwisseling in instructie, tempo en ondersteuning.

GO! campus De Brug werken de leerlingen van de eerste graad in de FLEX. Daar leren leerlingen via een doordacht systeem zelfstandig en planmatig werken. Binnen deze werking wordt er co-teachend gewerkt: twee leerkrachten staan samen in voor één klasgroep tijdens een lesblok.

De school wou het co-teachen in de FLEX versterken en ging op onderzoek uit. Verschillende vormen van co-teaching werden onderzocht en samen besproken. Daarnaast hebben de leerkrachten lesopnames gemaakt en gebruikt voor videoreflectie, zo kunnen ze gericht terugblikken op hun co-teachingpraktijk, hun rolverdeling en de interactie met leerlingen. Met deze aanpak willen ze bewuster en effectiever samen te werken.

Door co-teaching verder te verdiepen, zal het mogelijk worden om nog beter in te spelen op de uiteenlopende noden van leerlingen. Er kan bijvoorbeeld eenvoudiger in groepen gewerkt worden omdat je meerdere leerkrachten hebt die kunnen begeleiden. Zo kan één leerkracht verlengde instructie geven aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, terwijl de andere leerkracht de leerlingen die zelfstandig werken kan begeleiden.

Evaluatie als motor voor differentiatie

Effectieve differentiatie kan enkel ontstaan wanneer je als leerkracht weet waar je leerlingen staan. Dat veronderstelt een breed, doordacht en continu evaluatieproces dat veel verder gaat dan enkel summatieve toetsen. Observaties, klasgesprekken, huistaken, zelfreflecties en peerfeedback vormen minstens even waardevolle bronnen van informatie. Binnen binnenklasdifferentiatie is evaluatie geen eindpunt, maar een vertrekpunt. Het is een cyclisch, formatief proces waarbij je als leerkracht voortdurend signalen oppikt, analyseert en gebruikt om je didactische keuzes af te stemmen op de behoeften van je leerlingen (Coubergs et al., 2015; Castelein et al., 2016; Struyven et al., 2019).

In het BKD-model wordt dit krachtig samengevat in het principe '**output = input**': de output die leerlingen genereren, bijvoorbeeld in de vorm van antwoorden, gedrag, denkprocessen of werkstukken, fungeert als input voor verdere lesontwikkeling. Door deze signalen te lezen en te begrijpen, organiseer je je onderwijsactiviteiten responsief, flexibel en doelgericht. Differentiatie wordt zo geen vooraf uitgestippeld pad, maar een voortdurend bijgestuurd traject waarin elke leerling maximale groeikansen krijgt (Couborgs et al.; Struyven et al., 2019).

Formatieve evaluatie neemt in dit proces een centrale plaats in. Het gaat daarbij niet alleen om het bijhouden van vorderingen, maar om een diepere diagnose van zowel de leerlingen als de lespraktijk zelf. Waar bevindt de leerling zich ten opzichte van het beoogde doel? Welke instructie, begeleiding of leerroute is nodig om dit doel alsnog te bereiken? Wat werkte goed in mijn aanpak als leerkracht en wat kan anders? Formatief evalueren veronderstelt dus ook zelfreflectie van de leerkracht en een bereidheid om het onderwijs voortdurend af te stemmen op wat de leerlingen laten zien (Castelein et al., 2016).

Ook in **summatieve evaluatiemomenten** zoals toetsen, examens en portfolio's, kunnen differentiatieprincipes worden toegepast. Door bijvoorbeeld keuzemogelijkheden te bieden in de manier van antwoorden, differentiatie in timing toe te staan of vragen te differentiëren op niveau, geef je ook hier ruimte aan verschillen tussen leerlingen zonder in te boeten op kwaliteit of eerlijkheid. Summatieve evaluatie hoeft dus niet louter te classificeren, maar kan ook ondersteunend zijn aan het leerproces, zeker wanneer ze wordt ingebed in een bredere evaluatiecultuur die gericht is op groei (Castelein et al., 2016).

Formatieve evaluatie = evaluatie *om* te leren; focus ligt op ondersteuning - Waar staat een leerling ten aanzien van de leerdoelen? De leerkracht geeft de leerling inzicht in het eigen leerproces zodat het bijgestuurd kan worden (Coppieters, 2021).

Summatieve evaluatie = evaluatie *van* het leren; focus ligt op het einddoel - Wat heeft de student geleerd en komt dit overeen met de vooropgestelde leerdoelen? (Coppieters, 2021).

Evaluatie dient altijd gevolgd te worden door gerichte feedback op het leren. Feedback wordt verstrekt in verschillende fasen van het leren. Wanneer feedback voortkomt uit formatieve evaluatie, spreken we van formatieve feedback; bij een summatieve evaluatie noemen we het summatieve feedback. Via feedback wordt wat goed loopt, versterkt en bevestigd, terwijl er waar nodig wordt bijgestuurd. Feedback moet steeds concreet, helder en actiegericht zijn zodat leerlingen precies weten wat hun volgende stap is (Coppieters, 2021).

Evaluatie en differentiatie zijn met andere woorden onlosmakelijk met elkaar verbonden. Door de juiste evaluatie-informatie te verzamelen, te interpreteren en er gericht naar te handelen, ontstaat een krachtige dynamiek waarin onderwijs zich aanpast aan de noden van elke leerling. Zo wordt evaluatie niet langer het sluitstuk van de les, maar de motor van leerwinst, motivatie en inclusieve groei in elke klas.

Geef regelmatig
groeigerichte feedback
tijdens het leerproces.

Benadruk inspanning en
proces, niet alleen het
resultaat. Geef
groeigerichte feedback op
pogingen, strategieën.

Benoem en bespreek
groei expliciet.

Leer leerlingen krachtige
leerstrategieën aan zodat
ze leren hoe ze kunnen
plannen, hulp vragen,
reflecteren en hun
leerproces bijsturen.

Zet verschillende
evaluatievormen in zoals
examens, presentatie,
werkstuk, portfolio.

Gebruik verschillende data
om je aanpak te sturen
(Bv. via check-ins,
observaties, quiz,
zelfevaluatie, peer-
feedback)

IN DE PRAKTIJK!

De spreidstand behapbaar maken

Aan de rand van het Brusselse stadscentrum ligt de Nederlandstalige basisschool Peter Benoit met unieke, contexteigen uitdagingen. De school verwelkomt bijzonder veel leerlingen met een Franstalige achtergrond en kent daarnaast een hoog aandeel kinderen uit kwetsbare gezinnen. Deze diversiteit maakt het onderwijs boeiend, maar brengt ook een duidelijke realiteit met zich mee: de spreidstand in de klas is groot. Tijdens gesprekken met het schoolteam werd die spreidstand als een dringende uitdaging benoemd. Leerkrachten ondernemen momenteel wel acties om hiermee om te gaan, maar die blijven vaak leerkrachtafhankelijk. Wat werkt, wordt niet structureel gedeeld, waardoor de kracht van collectieve expertise onbenut blijft.

Traject doelgerichte differentiatie

Om tot een duurzame aanpak te komen, schakelden de schoolleider en de zorgcoördinatoren externe ondersteuning in. Ze kozen ervoor om het traject rond doelgerichte differentiatie gefaseerd op te bouwen, met een eerste focus op de derde kleuterklas, het eerste leerjaar en het tweede leerjaar. In deze klassen willen ze een sterke basis leggen, om van daaruit ook de andere kleuterklassen en de hogere jaren mee te nemen in het verhaal.

De bovenbouw van de school zet al geruime tijd in op differentiatie aan de hand van Effectieve Directe Instructie (EDI) en het 3-sporenbeleid. Leerkrachten starten hun lessen stevast met het activeren van voorkennis en het duiden van de leerdoelen. Aan deze doelen koppelen ze succescriteria, zodat leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt. De instructie wordt krachtig en helder gegeven, met hardop denken en modelleren van leerstrategieën. Daarna wordt er eerst samen geoefend, vervolgens in duo's en daarna zelfstandig gewerkt. Tot slot wordt de les afgerond met een gezamenlijke terugblik op het leerproces. Deze aanpak volgt het principe van scaffolding, waarbij de leerkracht de ondersteuning geleidelijk afbouwt, afgestemd op de behoeften van elke leerling. Sommige leerlingen kunnen snel zelfstandig werken, terwijl anderen nood hebben aan verlengde instructie in een miniklas. Het 3-sporenbeleid wordt hierop afgestemd: leerlingen op spoor 1 volgen een korte instructie en werken daarna zelfstandig, leerlingen op spoor 2 krijgen een volledige instructie met begeleide oefening en spoor 3 biedt intensieve begeleiding voor wie dat nodig heeft.

Creëren van een kijkwijzer

De ambitie binnen het traject is om deze aanpak ook te implementeren in de klassen van 3K, 1L en 2L zodat een doorlopende lijn ontstaat in de school. Om dit proces richting te geven, ontwikkelde het beleidsteam in samenwerking met de externe schoolbegeleider een kijkwijzer rond doelgerichte differentiatie. De kijkwijzer legt de nadruk op EDI en het 3-sporenmodel, maar vertrekt ook vanuit visiegedragen keuzes van het schoolteam.

Zo benadrukt het beleidsteam het belang van het stellen van hoge verwachtingen voor alle leerlingen. Leerkrachten worden aangemoedigd om te geloven in het groeipotentieel van elk kind en om doelen te stellen die zowel realistisch als ambitieus zijn. Daarnaast wordt differentiatie niet enkel bekeken vanuit leerstatus. Ook interesses van leerlingen en hun leerprofielen worden meegenomen. Door in te spelen op de leefwereld van kinderen en rekening te houden met de manier waarop zij leren, willen leerkrachten hun motivatie en betrokkenheid verhogen.

Binnen het werken in sporen wil het beleidsteam erover waken dat de indeling in groepen steeds gebeurt op basis van leerdoelen en dat deze groepen flexibel en tijdelijk zijn. Belangrijk is ook dat leerlingen hierin actief betrokken worden. Door hen te begeleiden in het inschatten van hun eigen noden, leren ze zichzelf beter kennen en ontwikkelen ze eigenaarschap over hun leerproces. Wanneer kinderen hierin al op jonge leeftijd worden ondersteund, groeit dit eigenaarschap organisch mee naarmate ze ouder worden.

Ook feedback krijgt een centrale plaats in de kijkwijzer. Leerkrachten worden gestimuleerd om tijdens (formatief) en na (summatief) het leerproces groeigerichte feedback te geven. Die feedback is gebaseerd op systematische observaties, gesprekken, toetsresultaten en andere vormen van dataverzameling. De verkregen informatie vormt de basis voor het ontwerpen van vervollessen, waarbij de noden van leerlingen écht centraal staan.

Bij het ontwikkelen van de kijkwijzer wordt opgemerkt dat leerkrachten nood hebben aan inspirerende voorbeelden. Er wordt een aanvullend document gemaakt met concrete voorbeelden van doelgerichte differentiëren bij jong leerlingen.

Er werd een uitgebreide kijkwijzer ontwikkeld. Om het team niet te overbelasten, wordt telkens voor een bepaalde periode gefocust op één onderdeel uit de kijkwijzer.

Reflecteren in functie van professionele groei

Om deze focuspunten tot leven te brengen, wordt de kijkwijzer ingezet tijdens reflectiemomenten. In kleine groepjes van vier collega's delen leerkrachten videofragmenten uit hun eigen klaspraktijk. Aan de hand van de kijkwijzer reflecteren ze samen over doelgerichte differentiatie. Deze aanpak bevordert collegiale uitwisseling en stimuleert professionele groei. Omdat klassiek hospiteren als een drempel werd ervaren, kozen ze bewust voor videoreflectie waarbij leerkrachten zelf bepalen welk fragment ze willen inbrengen. Hierdoor behouden ze het eigenaarschap over hun klaspraktijk en voelen ze zich veiliger om zich kwetsbaar op te stellen.

Met dit traject zet de school volop in op het versterken van de leerprestaties van haar leerlingen. Door in te zetten op doelgerichte differentiatie via krachtig lesgeven, flexibel groeperen en doordachte feedback, werkt de school niet alleen aan het verkleinen van de spreidstand, maar ook aan het vergroten van kansen voor elke leerling.

Meer weten?

Als je graag meer wil weten over doelgericht differentiëren kan je onderstaande interessante en toegankelijke bronnen raadplegen. We delen een aantal bronnen die het afgelopen jaar binnen het VideoKLuB-project gebruikt werden. Deze selectie biedt een inspirerende eerste stap voor wie zich verder wil verdiepen in doelgericht differentiëren.

Boek 'binnenklasdifferentiatie in de praktijk' van Struyven, Gheysens, Coubergs, De Doncker en De Neve. Het boek maakt het haalbaar om ieders *leer*-kracht te realiseren. Het boek zet je op weg met een stapsgewijze aanpak, creatieve tips en suggesties. Beschrijvingen uit de klaspraktijk in basisonderwijs en secundair onderwijs maken het differentiëren levensecht. Het BKD-leerkrachtmodel vormt de rode draad. Toch kan je elk hoofdstuk ook apart raadplegen. Zo laat dit boek ook differentiatie toe bij de lezer.

Artikel 'BKD-leerkracht model: Binnenklasdifferentiatie realiseren in de klas' van Struyven, Coubergs, Gheysens en Engels. Het artikel licht het BKD-leerkracht model volledig toe aan de hand van concrete voorbeelden.

Artikel 'Binnenklasdifferentiatie: Een beroepshouding, geen recept' van Castelein, Coens, De Witte, Houben, Lauwers, Segers en Van den Branden. In het artikel wordt aan de hand van een kader geëxpliciteerd wat binnenklasdifferentiatie precies betekent en wat het doel ervan is. Er wordt omschreven wat de belangrijkste voorwaarde is van binnenklasdifferentiatie en hoe het kan aangepakt worden. Daarvoor worden twee in elkaar grijpende 'tandwielen' gepresenteerd, over de kenmerken van leerprocessen op basis waarvan men kan differentiëren en over welke kenmerken in een didactisch proces bespeeld kunnen worden. Het artikel eindigt met interessante tips om aan een gedifferentieerde schoolomgeving te werken.

Leidraad 'Differentiatie: Samen naar de meet' van Leerpunt. De leidraad is gebaseerd op het meest recente en relevante nationale en internationale onderzoek naar differentiatie. De samengebrachte informatie uit onderzoek richt zich specifiek op de vraag: 'Hoe kan je er als leraar voor zorgen dat alle leerlingen¹ de gestelde doelen halen?'

Toolkit 'leren en lesgeven' van Leerpunt. De Toolkit geeft een overzicht van onderwijsonderzoek over 30 klaspraktijken, die het leren bij leerlingen uit het lager en secundair onderwijs kunnen stimuleren.

Artikel 'Differentiatie in de klas: wat werkt?' van de Kennisrotonde. Een uitgave van de Kennisrotonde, een online platform uit Nederland waar vragen uit het onderwijs worden beantwoord op basis van onderzoek.

Bronnen

Castelein, E., Coens, J., De Witte, K., Houben, A., Lauwers, W., Segers, J., & Van den Branden, K. (2016). *Binnenklasdifferentiatie: Een beroepshouding, geen recept*. Acco.

Coppieters, J. (2021). *Effectieve feedback in het onderwijs*. Acco.

Coubergs, C., Struyven, K., Gheysens, E., & Engels, N. (2015). Het BKD-leer-krachtmodel: binnenklasdifferentiatie realiseren in de klas. *Impuls* 45(3), 151-159.

De Smet, M., Bultheel, M., & Verachtert, P. (2024). Leidraad differentiatie: Samen naar de meet. Stichting Leerpunt. Vlaamse hertaling van Bosker, R., Durgut, F., Edzes, H., Jol, M., van Tuijl, C., & Van der Vegt, A. L. (2021). *Leidraad differentiatie als sleutel voor gelijke kansen*. Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.

Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of succes*. Random House.

Hollingsworth, J., & Ybarra, S. (2020). *Expliciete Directe Instructie 2.0*. Pica.

Hughes, C.A., Morris, J.R., Therrien, W.J., & Benson, S.K. (2017). Explicit instruction: Historical and contemporary contexts. *Learning Disabilities Research & Practice*, 32(3), 140–148.

Leerpunt. (z.d.). *Toolkit*. Leerpunt. <https://leerpunt.be/toolkit>

Struyven, K., Gheysens, E., Coubergs, C., De Doncker, H. & De Neve, D. (2019). *Binnenklasdifferentiatie in de praktijk: Ieders leer-kracht realiseren*. Acco.

Vanhoof, S., & Speltincx, G. (2021). *Feedback in de klas: Verborgen leerkansen*. Lannoo.

Van der Vegt, A. L., Kieft, M., & Bekkers, H. (2019). *Differentiatie in de klas: wat werkt?* Kennisrotonde / Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek. <https://www.kennisrotonde.nl>

Figuren

FIGUUR 1: Het BKD-leer-krachtmodel. Overgenomen van *Binnenklasdifferentiatie in de praktijk: Ieders leer-kracht realiseren* (p. 23). door K. Struyven, E. Gheysens, C. Coubergs, H. De Doncker, & D. De Neve, 2019. Acco.

FIGUUR 2: Verschillen in leren in relatie tot leerrendement. Overgenomen van *Binnenklasdifferentiatie in de praktijk: Ieders leer-kracht realiseren*. door K. Struyven, E. Gheysens, C. Coubergs, H. De Doncker, & D. De Neve, 2019. Acco.

FIGUUR 3: Met EDI stapsgewijs naar zelfstandigheid. Overgenomen van *Expliciete Directe Instructie 2.0. Technieken voor een goede les*. door J. Hollingsworth & S. Ybarra, 2020. Pica.

FIGUUR 4: Kijkwijzer EDI. Overgenomen van *Expliciete Directe Instructie 2.0. Technieken voor een goede les*. door J. Hollingsworth & S. Ybarra, 2020. Pica.

Bijlages

Kijkwijzer

DOELGERICHTE DIFFERENTIATIE

Gebruik kijkwijzer doelgerichte differentiatie

Deze kijkwijzer verwoordt concreet wat doelgerichte differentiatie betekent op Peter Benoit. Via de kijkwijzer kan je gericht reflecteren op je eigen klaspraktijk en op hoe jij reeds doelgericht differentieert in jouw klas. Sterktes en groeikansen worden zichtbaar.

Noteer bij *Doe je dit al?* een cijfer van 1 tot 5 (1 = ik doe dit zelden, 5 = ik doe dit altijd).

1. Hoge verwachtingen

Uitleg.	Doe je dit al?	Eigen notities, ideeën, aanpak.	Dit zal ik aanpakken.
De leerkracht stelt ambitieuze en realistische doelen voor alle leerlingen.			
Het lesdoel en de succescriteria worden verwoord en genoteerd op het bord.			

Tip: Het lesdoel en de succescriteria voor jonge leerlingen worden verwoord, genoteerd én visueel gemaakt.

Tip: Betrek leerlingen bij het bepalen van de succescriteria.

2. Principes van effectieve directe instructie

Uitleg.	Doe je dit al?	Eigen notities, ideeën, aanpak.	Dit zal ik aanpakken.
1. De leerkracht activeert de voorkennis .			
2. De leerkracht benoemt en noteert het lesdoel . De leerkracht verklaart de belangrijke woorden.			
3. De leerkracht geeft een duidelijke, heldere, korte instructie (IK). De leerkracht doet het voor (modelling) en denkt hardop na.			
4. De leerkracht gaat begeleid inoefenen: eerst leerkracht en leerlingen samen (WIJ), vervolgens leerlingen in duo (JULLIE).			
5. De leerkracht doet een kleine lesafsluiting en schat in wie zelfstandig kan verder werken (JIJ).			
6. De leerkracht laat de lln. zelfstandig werken aan betekenisvolle opdrachten. De leerkracht speelt in op de onderwijsnoden van elke lln. en geeft verlengde instructie in de miniklas aan de lln. die er nood aan hebben.			
7. De leerkracht doet op het einde een grote lesafsluiting met alle leerlingen (exit-ticket). Het proces staat centraal (Hoe is er gewerkt? Heeft iedereen zich aan de regels gehouden? Welke opdrachten waren moeilijk of juist gemakkelijk?)			

Tip: Voor jonge leerlingen is een combinatie van instructie en begeleid spel in kleine groepjes effectief. Je kan bijvoorbeeld meespelen en met de kleuters een taaldenkgesprek voeren over het spel.

3. Flexibel groeperen

Uitleg.	Doe je dit al?	Eigen notities, ideeën, aanpak.	Dit zal ik aanpakken.
<p>De leerkracht groepeerde de lln. volgens 3 sporen en visualiseert dit aan het bord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spoor 1 - instructie onafhankelijk: (stap 1) korte instructie (stap 2) zelfstandig aan de slag. • Spoor 2 - instructie gevoelig: (stap 1) instructie en samen oefenen (stap 2) zelfstandig aan de slag. • Spoor 3 - instructie afhankelijk: (stap 1) instructie en samen oefenen (stap 2) in de miniklas verlengde instructie en oefening samen met de leerkracht of zorgleerkracht.			
<p>De leerkracht groepeerde flexibel, de groepen zijn tijdelijk en afhankelijk van het leerdoel.</p>			
<p>De leerkracht gebruikt homogene groepen om in te zetten op begeleiding op niveau (leerstatus) en differentiatie in de tijd.</p>			
<p>De leerkracht gebruikt heterogene groepen om in te zetten op samenwerken en leren van elkaar (coöperatief leren).</p>			
<p>De leerkracht betreft leerlingen bij het verdelen in groepen. Lln. leren zichzelf inschatten en worden eigenaar van hun eigen leerproces.</p>			

Tip: Begeleiding van de leerkracht bij het zelf inschatten is noodzakelijk. Jonge leerlingen leren zichzelf inschatten samen met de leerkracht. Geleidelijk aan kan de ondersteuning afgebouwd worden.

4. Maximaal leren

Uitleg.	Doe je dit al?	Eigen notities, ideeën, aanpak.	Dit zal ik aanpakken.
De leerkracht differentieert op leerstatus (voorkennis, mogelijkheden, niveau; <i>wat</i> wordt er geleerd) om de leerwinst te verhogen.			
De leerkracht differentieert op leerprofiel (voorkeuren, strategieën, leerstijlen; <i>hoe</i> wordt er geleerd) om de leerefficiëntie te verhogen.			
De leerkracht differentieert op interesse (leefwereld; <i>waarom</i> wordt er geleerd) om de motivatie te verhogen.			

5. Output = input

Uitleg.	Doe je dit al?	Eigen notities, ideeën, aanpak.	Dit zal ik aanpakken.
De leerkracht gaat continu op zoek naar informatie over de leerlingen a.d.h.v. observaties, opdrachten, (gestandaardiseerde) toetsing, huis-werk, gesprekken, etc.			
De leerkracht gebruikt de informatie om de volgende lessen vorm te geven.			

6. Feedback

Uitleg.	Doe je dit al?	Eigen notities, ideeën, aanpak.	Dit zal ik aanpakken.
De leerkracht geeft duidelijke, concrete, groiegerichte feedback. <i>Bv. Concreet maken waarom exact deze letter de beste letter is van alle geschreven letters.</i>			
De leerkracht vertrekt vanuit uitdagende doelen voor alle leerlingen.			
De leerkracht beantwoordt de 3 feedbackvragen: 1. Waar werk ik naartoe? (feed up: leerdoelen en succescriteria) 2. Hoe doe ik het tot nu toe? (feedback) 3. Hoe ga ik nu verder? (feed forward)			
De leerkracht geeft formatieve feedback (tijdens het leerproces).			
De leerkracht geeft summatieve feedback (a.h. eind v.h. leerproces).			
De leerkracht geeft feedback op de taak (het product, het resultaat).			
De leerkracht geeft feedback op het proces (strategieën en processen).			
De leerkracht geeft feedback op de zelfregulatie (het eigen leerproces monitoren en bijsturen, meta-cognitieve vaardigheden).			

Referenties

Coppieters, J. (2021). *Effectieve feedback in het onderwijs*. Acco.

De Smet, M., Bultheel, M., & Verachtert, P. (2024). *Leidraad differentiatie: Samen naar de meet*. Stichting Leerpunt. Vlaamse hertaling van Bosker, R., Durgut, F., Edzes, H., Jol, M., van Tuijl, C., & Van der Vegt, A. L. (2021). *Leidraad differentiatie als sleutel voor gelijke kansen*. Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.

Heylen, L., Maes, J., & Van Gucht, I. (2020). *Differentiëren werkt in het basisonderwijs met 6- tot 12-jarigen*. Lannoo.

Hollingsworth, J., & Ybarra, S. (2020). *Expliciete Directe Instructie 2.0*. Pica.

Leerpunt. (z.d.). *Toolkit*. Leerpunt. <https://leerpunt.be/toolkit>

Struyven, K., Gheysens, E., Coubergs, C., De Doncker, H. & De Neve, D. (2019). *Binnenklasdifferentiatie in de praktijk: ieders leerkracht realiseren*. Acco.

Vanhoof, S., & Speltincx, G. (2021). *Feedback in de klas: verborgen leerkansen*. Lannoo.

Inspiratiefiche casusgestuurd werken in het basisonderwijs

WAT IS CASUSGESTUURD WERKEN?

Casusgestuurd werken houdt in dat leerlingen een concrete, realistische situatie (de casus) bespreken en oplossen. Dit helpt hen om verbanden te leggen tussen theorie en praktijk. In het basisonderwijs, zowel in de kleuterklas als in de lagere school, kan dit een speelse en interactieve werkvorm zijn. De casussen sluiten aan bij de leefwereld van de kinderen en zijn visueel, concreet en eenvoudig te begrijpen.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

- Kleuters: De leerkracht introduceert een eenvoudige, concrete casus die past bij een thema (bijvoorbeeld "de knuffel van Jules is kwijt"). Samen met de kinderen bespreekt en onderzoekt de klas hoe dit probleem kan worden opgelost.
- Lager onderwijs: Leerlingen werken in kleine groepjes, klassikaal of individueel aan een casus die past bij hun niveau (bijvoorbeeld "Hoe maken we de speelplaats veiliger?").

Drie didactische principes:

1. Realiteitsprincipe: De casus sluit aan bij de leefwereld van de kinderen en komt uit een herkenbare, realistische situatie.
2. Aanschouwelijkheidsprincipe: De casus wordt duidelijk gepresenteerd met bijvoorbeeld prenten, een verhaal of een voorwerp.
3. Exemplarische principe: De inzichten uit de casus kunnen worden toegepast in vergelijkbare situaties.

Doelen en invulling:

Bij casusgestuurd werken wordt verwacht dat leerlingen actief meedenken, oplossingen bedenken en samenwerken. De leerkracht speelt een begeleidende rol:

- Kleuters: De leerkracht stelt eenvoudige vragen zoals "Wat kunnen we doen?" of "Waar kunnen we zoeken?"
- Lager onderwijs: De leerkracht coacht de groepen, biedt structuur en helpt leerlingen kritisch nadenken en reflecteren.

Evaluatie:

- Kleuters: Observatie van het proces en samenwerking.
- Lager onderwijs: Evaluatie van het proces (samenwerking, initiatief) en het resultaat (de oplossing, verslag of presentatie).

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- Stimuleert creatief en probleemoplossend denken.
- Helpt leerlingen verbanden leggen tussen leren en de echte wereld.
- Bevordert motivatie en zelfvertrouwen.
- Leerkrachten kunnen de werkvorm flexibel inzetten (groep, klassikaal, individueel).

Uitdagingen en valkuilen:

- Het vinden of ontwikkelen van geschikte casussen kan tijd vragen.
- Sommige leerlingen hebben extra begeleiding nodig om actief deel te nemen.

Tips:

- Zorg dat casussen visueel en concreet zijn (bijv. gebruik speelgoed, foto's of verhalen).
- Houd het eenvoudig en relevant voor de leefwereld van de leerlingen.
- Bied duidelijke begeleiding en ondersteuning door gerichte vragen te stellen.
- Verwerk het geleerde expliciet en zichtbaar in de klas (bijv. een poster met oplossingen of een verhaaltje).

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Kleuteronderwijs:

Casus: "De poppenhoek is een rommeltje. Hoe kunnen we dat oplossen?"

- Werkvorm: Klassikale brainstorm. De leerkracht gebruikt prenten of speelgoed als ondersteuning.
- Vragen: "Wat zien we?" "Wat kunnen we doen om het netjes te maken?" "Wie doet wat?"
- Resultaat: De kleuters bespreken samen een plan en voeren het uit.

Lager onderwijs:

Casus: "De klas wil een uitstap naar het park organiseren. Wat moeten we allemaal regelen?"

- Werkvorm: Kleine groepjes bedenken oplossingen, zoals vervoer, eten of activiteiten.
- Vragen: "Wat hebben we nodig?" "Wie kan ons helpen?" "Hoeveel tijd hebben we?"
- Resultaat: Elk groepje presenteert hun plan. Samen wordt een beslissing genomen.

Casusgestuurd werken maakt leren tastbaar en betekenisvol. Door in te spelen op de nieuwsgierigheid en betrokkenheid van kinderen, wordt leren een boeiende ontdekkingsreis!

Inspiratiefiche contractwerk in het basisonderwijs

WAT IS CONTRACTWERK?

Contractwerk is een flexibele onderwijsvorm die een op maat gemaakt activiteitenpakket biedt voor elke leerling. Het basisprincipe is dat leerlingen werken aan een individueel contract, waarin hun taken en opdrachten duidelijk staan aangegeven. De opdrachten worden vaak visueel weergegeven met symbolen, zodat de leerlingen goed weten wat ze moeten doen en wat ze mogen doen.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

Elke leerling werkt op zijn of haar eigen tempo en in eigen volgorde, wat ervoor zorgt dat snelle leerlingen niet belemmerd worden, terwijl andere leerlingen voldoende tijd krijgen om de doelen te behalen. Het contract bevat een aantal verplichte opdrachten en een aantal keuze-opdrachten. Er is altijd een duidelijke deadline, zodat alle leerlingen het traject kunnen afronden. Gedurende dit proces wordt elke leerling zelfstandig begeleid en kan de leerkracht individuele ondersteuning bieden waar nodig.

Doelen en invulling:

Het doel van contractwerk is om te voorzien in een onderwijsaanpak die inspeelt op de verschillende behoeften van leerlingen. Het biedt 'onderwijs op maat', waarbij leerlingen gestimuleerd worden om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun leerproces. Contractwerk houdt rekening met de persoonlijke talenten en interesses van leerlingen en maakt ruimte voor variatie in werkvormen en opdrachten. Dit bevordert een leeromgeving waarin leerlingen hun eigen keuzes kunnen maken en waarin ze zich zowel op cognitief als sociaal-emotioneel vlak ontwikkelen.

Binnen contractwerk kunnen verschillende soorten opdrachten worden aangeboden:

- **Verplichte opdrachten:** Deze moeten door alle leerlingen worden uitgevoerd en vormen de basis voor het contract.
- **Keuze-opdrachten:** Deze bieden leerlingen de mogelijkheid om te kiezen uit verschillende opties en hun interesses te volgen. De keuze-opdrachten kunnen variëren in werkvorm, zodat er variatie en uitdaging blijft.

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- **Zelfstandig leren:** Contractwerk helpt leerlingen zelfstandigheid te ontwikkelen, omdat ze zelf bepalen hoe ze hun tijd indelen en in welke volgorde ze de opdrachten uitvoeren.
- **Verantwoordelijkheid:** Leerlingen nemen de verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces en leren hoe ze zelf hun werk kunnen plannen en bijsturen.
- **Differentiatie:** Contractwerk stelt de leerkracht in staat om te differentiëren, aangezien elke leerling op zijn eigen niveau werkt en specifieke ondersteuning krijgt waar nodig.
- **Betere begeleiding:** De leerkracht kan individueel begeleiden, doordat het voor de leerlingen mogelijk is om op hun eigen tempo door het contract te werken, zonder dat de rest van de klas in de weg staat.

Valkuilen:

- **Materiaal:** Er moet voldoende materiaal en diverse opdrachten beschikbaar zijn voor iedere leerling. Dit kan een uitdaging zijn, vooral als er veel verschillende niveaus in de klas zitten.
- **Opvolging:** Het vergt tijd en aandacht om het werk van elke leerling goed op te volgen, te controleren en te corrigeren.
- **Zichtbare verschillen:** Doordat leerlingen op verschillende niveaus werken, kan de kloof tussen leerlingen zichtbaar worden, vooral als er sprake is van grote verschillen in de snelheid van werken of het niveau van de opdrachten.

Tips:

- **Duidelijke verwachtingen:** Begin het contractwerk altijd met duidelijke instructies over wat van de leerlingen wordt verwacht. Zorg ervoor dat ze begrijpen welke opdrachten ze moeten maken en welke ze mogen maken.
- **Flexibele planning:** Gebruik een planning waarin leerlingen hun werk kunnen organiseren. Dit helpt hen om overzicht te houden en zorgt ervoor dat ze hun tijd efficiënt gebruiken.
- **Stimuleren van initiatief:** Moedig leerlingen aan om zelf initiatief te nemen. Geef ze de vrijheid om hun eigen leerproces vorm te geven, maar zorg ervoor dat ze voldoende uitdagende en leerzame opdrachten kunnen uitvoeren.
- **Zelfcorrectie:** Zorg voor duidelijke correctiesleutels, zodat leerlingen zelfstandig hun werk kunnen nakijken en verbeteren.
- **Actieve begeleiding:** De rol van de leerkracht is om actief aanwezig te zijn, te observeren, bij te sturen en te coachen. Dit zorgt ervoor dat leerlingen de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben, zonder dat ze zich verloren voelen.
- **Varieer werkvormen:** Zorg ervoor dat de verplichte en keuze-opdrachten niet alleen in moeilijkheidsgraad verschillen, maar ook in werkvorm. Dit houdt het interessant voor de leerlingen en zorgt voor afwisseling.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

In de kleuterklas van juf Semra werken de leerlingen met contractwerk. Elke leerling krijgt een contract dat bestaat uit symbolen die aangeven welke opdrachten ze moeten maken en welke ze mogen maken. De leerlingen kunnen de opdrachten in eigen volgorde uitvoeren. Sommige leerlingen werken aan puzzels en knutselopdrachten (mag-opdrachten), terwijl anderen zich concentreren op een schrijfoefening (verplichte opdracht).

Juf Semra zorgt ervoor dat elke leerling voldoende tijd heeft om te werken en biedt ondersteuning waar nodig. Ze controleert regelmatig de voortgang en helpt de leerlingen die wat extra uitleg nodig hebben. Door de vrijheid die de leerlingen krijgen, kunnen ze zelf kiezen hoe ze hun werk aanpakken. Dit zorgt voor meer betrokkenheid en plezier in de klas. Bovendien merkt juf Semra dat de leerlingen steeds zelfstandiger worden en verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen werk.

Inspiratiefiche directe instructie in het basisonderwijs

WAT IS DIRECTE INSTRUCTIE?

Directe instructie is een doelgerichte manier van lesgeven waarbij de leerkracht de leeractiviteiten van de leerlingen rechtstreeks aanstuurt en ondersteunt. Het is een gestructureerde aanpak waarin de leerkracht actief de lesstof aanbrengt en de leerlingen begeleidt bij het leren. Dit model is vooral nuttig in de beginfase van het leerproces, wanneer leerlingen basiskennis en -vaardigheden moeten verwerven.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

In het kleuteronderwijs kan directe instructie eenvoudig worden toegepast door visuele en speelse middelen in te zetten. Zo kun je bijvoorbeeld nieuwe concepten introduceren via duidelijke, visuele verhalen of korte liedjes, en de leerlingen activeren door te vragen wat ze al weten over een bepaald onderwerp. In het lager onderwijs wordt directe instructie meer gestructureerd, bijvoorbeeld door stapsgewijze uitleg van nieuwe leerstof, begeleide oefeningen en regelmatig controleren van begrip.

De zes fasen van directe instructie kunnen op de volgende manier worden toegepast:

1. Terugblik: Start de les met een korte terugblik op de vorige les of een vraag om voorkennis te activeren. In de kleuterklas kun je dit doen door bijvoorbeeld te vragen: "Wat hebben we vorige keer geleerd over kleuren?" In de lagere school kan dit door vragen zoals: "Wat weet je al over breuken?"
2. Presentatie: Introduceer het nieuwe onderwerp, geef duidelijke uitleg en gebruik visuele hulpmiddelen zoals plaatjes, schema's of voorwerpen om de nieuwe stof te verduidelijken. In de kleuterklas kan dit via bijvoorbeeld een verhaal of een eenvoudig visueel schema. In het lager onderwijs is dit meer gedetailleerde uitleg met voorbeelden en uitleg.
3. Begeleide inoefening: De leerlingen oefenen met de nieuwe stof onder begeleiding van de leerkracht. In de kleuterklas kan dit door het gezamenlijk uitvoeren van een activiteit zoals een spel of een puzzel, waarbij de leerkracht actief de voortgang volgt. In de lagere school doe je dit door leerlingen in korte oefeningen de nieuwe kennis toe te laten passen, waarbij je continu feedback geeft.
4. Zelfstandige verwerking: De leerlingen gaan zelfstandig aan de slag met opdrachten. De leerkracht blijft circuleren om individuele begeleiding te geven. In de kleuterklas kan dit bijvoorbeeld door zelfstandig een kleurplaat te kleuren of een eenvoudige opdracht uit te voeren. In het lager onderwijs krijgen de leerlingen werkbladen of taken die ze zonder hulp van de leerkracht moeten uitvoeren.
5. Periodieke terugblik: Het is belangrijk om regelmatig terug te kijken op wat is geleerd, bijvoorbeeld door aan het eind van de les samen te vatten of een korte evaluatie te doen. In de kleuterklas kan dit door samen met de kinderen te bespreken wat ze vandaag hebben geleerd. In de lagere school kan dit bijvoorbeeld door een korte quiz of een groepsdiscussie.
6. Terugkoppeling: Gedurende de hele les is het belangrijk om leerlingen feedback te geven over hun voortgang. De feedback moet specifiek en gericht zijn op hun leerproces, zodat ze weten waar ze goed bezig zijn en waar ze nog kunnen verbeteren.

Doelen en invulling:

Het doel van directe instructie is om leerlingen stapsgewijs nieuwe kennis aan te leren en hen actief betrokken te houden bij het leerproces. In het kleuteronderwijs richt directe instructie zich vaak op het aanleren van basisvaardigheden, zoals kleuren, cijfers en eenvoudige vormen. In het lager onderwijs wordt het gebruikt voor complexere onderwerpen zoals lezen, rekenen of vakken zoals aardrijkskunde of geschiedenis.

De verschillende fasen van directe instructie zorgen ervoor dat de leerlingen niet alleen de inhoud begrijpen, maar deze ook kunnen toepassen. Dit proces helpt hen vaardigheden te ontwikkelen zoals het zelfstandig verwerken van informatie, kritisch nadenken en het beheersen van nieuwe concepten.

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- Actieve betrokkenheid van alle leerlingen: Door regelmatig vragen te stellen en te controleren of leerlingen de stof begrijpen, worden ze actief betrokken in het leerproces.
- Structuur en duidelijkheid: De stapsgewijze aanpak zorgt voor helderheid en voorkomt verwarring. Leerlingen weten precies wat ze moeten leren en waarom.
- Feedback op maat: Directe instructie biedt de mogelijkheid om direct te zien waar leerlingen vastlopen en hen daar gericht verder te helpen.
- Ondersteuning voor alle niveaus: De duidelijke uitleg en het begeleiden van oefeningen zorgt ervoor dat zowel alle leerlingen op hun niveau kunnen leren. In de kleuterklas kan dit betekenen dat sommige leerlingen eenvoudigweg mee kunnen spelen, terwijl anderen intensievere begeleiding nodig hebben. In de lagere school kunnen leerlingen met nood aan extra ondersteuning geholpen worden bij de moeilijke delen van de stof, terwijl andere leerlingen zelfstandig verder kunnen werken.

Valkuilen:

- Overbelasting van de leerkracht: De leerkracht is continu bezig met uitleggen, controleren en begeleiden. Dit vereist veel energie en planning.
- Verveling bij sterkere leerlingen: De sterkere leerlingen kunnen zich vervelen als de uitleg te langzaam gaat. Dit kan je aanpakken door hen extra uitdaging te bieden tijdens de oefenfase, bijvoorbeeld door hen complexere opdrachten te geven of hen te laten reflecteren over de geleerde stof.
- Risico op passiviteit: Als leerlingen te veel direct aangestuurd worden zonder zelf te denken, kan er een passieve houding ontstaan. Zorg ervoor dat de leerlingen niet enkel luisteren, maar ook actief meedenken en de kennis zelf toepassen.

Tips:

- Betrek alle leerlingen: Zorg ervoor dat je elke leerling actief betreft bij de les door bijvoorbeeld vragen te stellen en regelmatig te checken of ze de uitleg begrijpen.
- Bied ruimte voor zelfstandigheid: Na de uitleg en de begeleide oefeningen, geef leerlingen de kans om zelf met de leerstof aan de slag te gaan. Dit helpt hen om de nieuwe kennis echt te verankeren.
- Wees flexibel: In het kleuteronderwijs kan directe instructie meer speels zijn, met beweging en visuele ondersteuning. In de lagere school kan het formeler zijn, maar ook hier is het belangrijk dat de instructie interactief blijft.
- Gebruik visuele hulpmiddelen: Vooral in de kleuterklas kunnen visuele materialen zoals plaatjes, kaarten en bewegingsspelletjes de stof verduidelijken. In de lagere school kunnen diagrammen, grafieken of interactieve digitale middelen de uitleg ondersteunen.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Kleuteronderwijs:

Juf Fatima geeft een les over dieren. Ze begint met een terugblik: "Welke dieren kennen jullie al?" Vervolgens introduceert ze een aantal nieuwe dieren via afbeeldingen. Tijdens de uitleg benoemt ze elk dier en vraagt de kinderen om na te denken over de geluiden die de dieren maken. Daarna gaan de kinderen in kleine groepjes aan de slag met een zoekplaat, waarbij ze de dieren moeten aanwijzen. De kinderen krijgen feedback terwijl ze werken. Aan het einde van de les kijkt juf Fatima samen met de kinderen terug op de dieren die ze hebben geleerd, en vraagt ze welke ze het leukst vonden.

Lager onderwijs:

In het derde leerjaar krijgt de klas uitleg over de verdeling van tijd in uren en minuten. De leerkracht begint met een terugblik op de vorige les over klokken. Daarna legt de leerkracht stapsgewijs uit hoe je een tijdsaanduiding in uren en minuten leest en tekent. De leerlingen oefenen de nieuwe kennis in een begeleide oefening met werkbladen, en krijgen direct feedback. Vervolgens maken de leerlingen de opdracht zelfstandig, terwijl de leerkracht door de klas circuleert om individuele begeleiding te bieden. Aan het einde van de les volgt een korte evaluatie waarbij de leerlingen de belangrijkste punten herhalen.

Met directe instructie kunnen zowel kleuter- als lager onderwijsleerkrachten op een gestructureerde en effectieve manier nieuwe kennis overdragen en ervoor zorgen dat leerlingen actief leren en begrepen hebben wat er is geleerd.

Inspiratiefiche hoekenwerk in het basisonderwijs

WAT IS HOEKENWERK?

Hoekenwerk is een flexibele en dynamische werkvorm waarbij de klas wordt verdeeld in verschillende hoeken, elk met specifieke opdrachten of activiteiten die de leerlingen zelfstandig of in kleine groepjes kunnen uitvoeren. Deze hoeken kunnen zowel fysiek gescheiden zijn (bijvoorbeeld in hoeken van de klas) als op andere plekken in het lokaal, zoals een tafel of een speciale ruimte. Het doel is dat de leerlingen aan de hand van de vooraf uitgekozen opdrachten het geleerde kunnen oefenen en toepassen. De hoeken kunnen per les of thema variëren, afhankelijk van de onderwijsbehoeften en het onderwerp.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

De leerlingen krijgen een 'hoekenwerkkaart', waarop de verschillende taken die ze moeten uitvoeren zijn aangegeven. Dit kan variëren van klassikaal besproken theorie tot meer creatieve, praktische opdrachten. Het gebruik van een circuitsysteem kan helpen bij de organisatie: leerlingen volgen in een vooraf bepaalde volgorde de hoeken, of werken op een zelfgekozen manier met registratie van de doorlopen taken. Zo weten leerlingen precies wat van hen verwacht wordt en op welk moment ze aan de verschillende opdrachten moeten werken.

Doelen en invulling:

Hoekenwerk heeft als hoofddoel het inoefenen van de geleerde theorie op een actieve en gevarieerde manier. De opdrachten zijn gericht op het versterken van de kennis door toepassing in verschillende contexten. Dit biedt de leerlingen de kans om het geleerde zelfstandig te oefenen, in hun eigen tempo en naar hun eigen behoeften. De leerkracht kan de vooruitgang van de leerlingen volgen en hen waar nodig begeleiden, zonder dat dit ten koste gaat van de andere leerlingen.

Er kunnen verschillende werkvormen ingezet worden binnen hoekenwerk, afhankelijk van het onderwerp of het niveau van de leerlingen. Zo kunnen hoeken werkstukken, opdrachten met digitale middelen, praktische taken, of creatieve werkvormen bevatten. Het opstellen van een rooster of een registratiesysteem kan ervoor zorgen dat leerlingen gericht en effectief door de hoeken werken.

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- **Zelfstandigheid:** Leerlingen leren zelfstandig werken en kunnen zich op hun eigen tempo ontwikkelen. Ze krijgen meer verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces.
- **Variatie:** Door het gebruik van verschillende hoeken kunnen leerlingen op een afwisselende en aantrekkelijke manier leren, wat de motivatie vergroot.
- **Differentiatie:** Hoekenwerk biedt de mogelijkheid om te differentiëren op verschillende niveaus. Snellere leerlingen kunnen doorwerken, terwijl anderen meer tijd krijgen om de stof in hun eigen tempo te begrijpen.
- **Betere aandacht voor individuele leerlingen:** De leerkracht kan de tijd effectiever besteden aan leerlingen die extra begeleiding nodig hebben, zonder dat dit het tempo van de andere leerlingen verstoort.
- **Integratie van technologie:** Digitale middelen zoals computers of tablets kunnen eenvoudig in hoekenwerk worden geïntegreerd, wat de les dynamischer maakt.

Valkuilen:

- Tijdsinvestering: Het opzetten en organiseren van hoekenwerk vraagt tijd en planning van de leerkracht. Voorbereidingen, materialen en ruimte moeten goed worden geregeld.
- Ruimte: In sommige klassen is er niet voldoende fysieke ruimte om verschillende hoeken in te richten, wat de uitvoering van hoekenwerk bemoeilijkt.
- Begeleiding: De leerkracht moet ervoor zorgen dat de leerlingen zelfstandig blijven werken en zich niet verliezen in de verschillende hoeken en taken. Dit vereist constante begeleiding en controle.
- Klasbeheer: Er is een risico dat de leerlingen in de hoeken niet altijd goed samenwerken of de opdrachten niet correct uitvoeren, wat extra toezicht en bijsturing van de leerkracht vereist.

Tips:

- Duidelijke uitleg en regels: Zorg voor duidelijke afspraken en uitleg over hoe hoekenwerk wordt uitgevoerd. Leg de leerlingen goed uit wat ze moeten doen en wat de verwachtingen zijn voor elke opdracht in elke hoek.
- Afwisseling in samenwerking: Wissel regelmatig de samenwerkingspartners in de hoeken. Dit voorkomt dat leerlingen zich vastzetten in vaste duo's of groepen, en stimuleert sociale interactie.
- Goede planning en organisatie: Zorg voor een gestructureerd plan, bijvoorbeeld met een rooster, zodat elke leerling weet in welke volgorde de hoeken moeten worden doorlopen. Een duidelijke tijdsplanning helpt de leerlingen om te weten hoeveel tijd ze aan elke taak kunnen besteden.
- Gebruik van digitale middelen: Maak gebruik van computers, tablets of andere technologieën om de hoeken verder te verrijken. Digitale werkvormen kunnen een waardevolle aanvulling zijn op het traditionele hoekenwerk.
- Begeleiding en observatie: De leerkracht moet constant in de gaten houden of de leerlingen in de juiste richting werken en of ze hun opdrachten goed uitvoeren. Actieve begeleiding helpt bij het oplossen van problemen en voorkomt dat leerlingen verdwalen in het proces.

PRAKTIJKVOORBEELD

In de klas van meester Mo in het tweede leerjaar wordt hoekenwerk ingezet voor wiskunde. Ze heeft de klas opgedeeld in vijf hoeken. Elke hoek bevat een andere opdracht, zoals een rekenspel op de computer, een werkblad, een praktijkopdracht met manipulatief materiaal, een samenwerkingsopdracht en een hoek waar leerlingen hun werk kunnen nakijken met behulp van een correctiesleutel.

De leerlingen krijgen een hoekenwerkkaart waarop staat in welke volgorde ze de hoeken moeten doorlopen. In de computerhoek maken de leerlingen gebruik van educatieve wiskundespellen. Hier helpt de leerling die het meest ervaren is met computers de anderen, wat een vorm van peer-tutoring stimuleert. In de werkbladhoek oefenen de leerlingen sommen met behulp van papier en pen, terwijl in de manipulatiehoek concrete materialen zoals blokken worden gebruikt om rekensommen visueel te maken.

De leerkracht begeleidt elke hoek door regelmatig rond te lopen en de leerlingen te ondersteunen waar nodig. Zo kan de leerkracht bijvoorbeeld in de werkbladhoek individuele uitleg geven aan een leerling die moeite heeft met de opgaven, terwijl de leerkracht in de manipulatiehoek leerlingen helpt bij het begrijpen van de concrete rekensommen. In de samenwerkingshoek werken leerlingen samen aan een uitdagende probleemoplossing, waarbij ze elkaar kunnen helpen en nieuwe strategieën ontwikkelen.

De leerlingen vinden het hoekenwerk leuk omdat ze actief bezig zijn en zelf kunnen kiezen welke hoeken ze willen doorlopen. Dit geeft ze een gevoel van controle over hun eigen leerproces, en ze werken tegelijkertijd aan de basisvaardigheden die ze nodig hebben voor wiskunde.

Inspiratiefiche peer tutoring in het basisonderwijs

WAT IS PEER TUTORING?

Peer-tutoring is een werkvorm waarbij leerlingen van elkaar leren. Leerlingen (tutor) helpen hun klasgenoten door hen te ondersteunen in het leerproces. Dit gebeurt onder begeleiding van de leerkracht en is ideaal voor het herhalen van leerstof op maat van de andere leerling (tutee). Tegelijkertijd leren de tutors ook door hun uitleg en begeleiding.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

Wat? Bij peer-tutoring ondersteunt een leerling die de leerstof goed beheerst (de tutor) een leerling die extra ondersteuning nodig heeft (de tutee). Dit is een gestructureerde aanpak, gericht op het herhalen en versterken van basiskennis.

Hoe?

- In duo's of kleine groepjes.
- De lesstof wordt aangepast aan het niveau van de tutee.
- De leerkracht blijft actief toezien en stuurt bij waar nodig.

Doelen en invulling:

Doelen:

Voor de tutee:

- Inzicht in leerstof vergroten.
- Moeilijke onderwerpen beter begrijpen met behulp van een leeftijdsgenoot.
- Vertrouwen en motivatie versterken door een drempelverlagende aanpak.

Voor de tutor:

- Verdiepen van eigen kennis door uitleg te geven.
- Vaardigheden ontwikkelen zoals feedback geven en geduld tonen.

Invulling:

- Kleuters:

Activiteit: Tijdens een knutselopdracht helpt een oudere kleuter een jongere om een lijntje te trekken of een figuur te knippen. De oudere kleuter leert hoe hij eenvoudige instructies kan geven en het jongere kind krijgt vertrouwen.

- Lager onderwijs:

Activiteit: Een leerling uit 3L legt een tafelsom uit aan een klasgenoot die hier moeite mee heeft. Ze gebruiken samen een rekenspelletje of werkblad, waarbij de tutor het juiste antwoord eerst laat raden (Wacht-Hint-Prijsmethode).

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- Leereffecten:
  - Tutees begrijpen de leerstof beter doordat de uitleg van een leeftijdsgenoot vaak toegankelijker is.
  - Tutors verdiepen hun kennis en leren actief nadenken over de leerstof.
- Positieve leeromgeving: Peer-tutoring verlaagt de drempel om vragen te stellen, waardoor een veilige leeromgeving ontstaat.
- Motivatie: Leerlingen nemen verantwoordelijkheid voor hun leerproces, wat leidt tot meer motivatie en leerplezier.
- Extra tijd voor de leerkracht: Terwijl peers samenwerken, kan de leerkracht meer één-op-één begeleiding bieden.

Valkuilen:

- Kwaliteit: Niet alle tutors zijn meteen vaardig in uitleggen of ondersteunen. Het vraagt tijd om hen hierin te trainen.
- Engagement: Peer-tutoring werkt alleen als beide partijen gemotiveerd zijn. Verplichte deelname kan weerstand oproepen.
- Tijdsinvestering: Het opzetten en begeleiden van peer-tutoring vergt in het begin meer tijd en organisatie.

Tips:

- Flexibele opzet: Wissel regelmatig van tutor en tutee om te zorgen voor variatie en nieuwe perspectieven.
- Voorbereiding: Zorg voor duidelijke richtlijnen en train tutors in feedback geven (bijvoorbeeld de Wacht-Hint-Prijs-methode).
- Materialen: Voorzie voldoende gevarieerd lesmateriaal op verschillende niveaus.
- Leerkrachtrol: Houd toezicht en grijp in als de interactie niet effectief verloopt.
-

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Kleuteronderwijs:

Activiteit: Kleuren en vormen leren.

- Situatie: Bij een activiteit in de knutselhoek helpt een oudere kleuter (de tutor) een jongere kleuter (de tutee) bij het herkennen van vormen en kleuren. Bijvoorbeeld: "Dit is een driehoek. Kun jij er ook eentje vinden?"
- Rol van de leerkracht: Toezicht houden en tutors aanmoedigen om geduldig te zijn en hints te geven.

Lager Onderwijs:

Activiteit: Begrijpend lezen

- Situatie: Een tutor (Iln. 6L) helpt een tutee (Iln. 3L) bij het begrijpen van een tekst. Ze lezen samen, waarbij de tutor vragen stelt zoals: "Wat denk je dat er hierna gebeurt?" en "Waarom deed de hoofdpersoon dit?"
- Rol van de leerkracht: De tekst en vragen vooraf selecteren en tussentijds controleren of de uitleg duidelijk is.

Met peer-tutoring leren kinderen op een speelse én effectieve manier van elkaar. Het bevordert niet alleen hun kennis en vaardigheden, maar ook hun sociale ontwikkeling. Start met kleine stappen en zie hoe jouw klas samen groeit!

Inspiratiefiche pre teaching in het basisonderwijs

WAT IS PRE-TEACHING?

Pre-teaching of pre-instructie betekent dat je leerlingen al vóór de eigenlijke les laat kennismaken met de leerstof. Dit doe je vooral bij leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Door deze aanpak voelen ze zich beter voorbereid, wat hun zelfvertrouwen en motivatie vergroot.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

Wat?

Pre-instructie biedt een eerste kennismaking met de leerstof. Dit kan bestaan uit een korte uitleg, een voorbereidende taak of visuele ondersteuning.

Voor wie?

Vooral voor leerlingen die extra hulp nodig hebben om de leerstof in de eigenlijke les goed te begrijpen.

Hoe?

- Individueel of in kleine groepjes.
- Pre-instructie kan plaatsvinden net vóór de les of een dag eerder.
- Zowel de leerkracht als een andere begeleider (bijvoorbeeld een zorgleerkracht) kan dit verzorgen.

Fases in een getrapte lesopbouw:

1. Pre-instructie (voorbereidende fase).
2. Klassikale instructie (kern van de les).
3. Verlengde instructie (voor wie extra uitleg nodig heeft).
4. Individuele instructie of remediëring (voor specifieke hulpvragen).

Doelen en invulling:

Doelen van pre-teaching:

- Cognitief:
  - Leerlingen die moeite hebben met bepaalde leerstof krijgen al een voorsprong, zodat ze tijdens de les makkelijker kunnen volgen.
- Affectief:
  - Leerlingen voelen zich beter voorbereid en minder onzeker.
  - Het vergroot hun zelfvertrouwen en motivatie, doordat ze sneller succeservaringen opdoen.

Invulling:

- Kleuters: Vooraf kennismaken met een nieuw thema via prenten, een liedje of een kort verhaaltje. Bijvoorbeeld: "Volgende week leren we over dieren op de boerderij. Kunnen jullie al wat dieren benoemen?"
- Lager onderwijs: Een korte uitleg of oefening over de basisbegrippen van een nieuw onderwerp. Bijvoorbeeld: "Volgende les gaan we leren over meten. We oefenen alvast met een meetlint om objecten te meten in de klas."

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- Voorbereid op de les: Leerlingen begrijpen de basis al voordat de kernles start.
- Succeservaringen: Het vergroot het zelfvertrouwen en motiveert leerlingen om actief mee te doen in de les.
- Breed inzetbaar: Pre-instructie werkt goed voor leerlingen met leerstoornissen (zoals dyslexie of dyscalculie) én voor leerlingen die wat extra herhaling nodig hebben.

Valkuilen:

- Te vroeg plannen: Als de pre-instructie te ver vóór de eigenlijke les wordt gegeven, kunnen leerlingen de verbinding met de les verliezen. Plan het idealiter net vóór of maximaal één dag eerder.
- Overbelasting: Pas op dat leerlingen met pre-instructie niet overbelast raken. Zorg dat de instructie kort en duidelijk is.
- Geen afstemming: De pre-instructie moet goed aansluiten bij de kernles. Informatie die niet direct relevant is, kan verwarring veroorzaken.

•

Tips:

- Flexibel inzetten: Bepaal per les of pre-instructie nodig is en voor welke leerlingen.
- Verschillende vormen: Gebruik filmpjes, werkbladen of praktische oefeningen, afhankelijk van het thema.
- Begeleiding: Zorg dat leerlingen weten hoe ze het voorbereidende werk moeten aanpakken, bijvoorbeeld door eenvoudige instructies te geven.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Kleuteronderwijs:

Thema: Seizoenen

- Pre-instructie: Toon prenten van de vier seizoenen. Vraag de kinderen om iets te vertellen over hun favoriete seizoen: "Wat doe jij in de zomer? Wat zie je buiten in de herfst?"
- Klassikale instructie: Tijdens de les wordt het thema verder uitgewerkt met verhalen, liedjes en knutselactiviteiten.

•

Lager onderwijs:

Onderwerp: Breuken (bijvoorbeeld in 2L-4L)

- Pre-instructie: Laat de leerlingen een kort filmpje bekijken waarin breuken worden uitgelegd met behulp van taarten en pizza's. Geef ze een werkblad met eenvoudige sommen, zoals "Kleur $1/2$ van de cirkel in."
- Klassikale instructie: Werk verder aan complexere toepassingen van breuken, zoals optellen of aftrekken van breuken.

Met pre-instructie geef je je leerlingen een vliegende start. Ze voelen zich sterker, leren beter, en doen met meer plezier mee aan jouw les. Probeer het uit en zie wat een verschil het maakt!

Inspiratiefiche probleemgestuurd werken in het basisonderwijs

WAT IS PROBLEEMGESTUURD WERKEN?

Probleemgestuurd werken is een dynamische en leerzame manier om leerlingen actief en zelfstandig te laten leren. Het uitgangspunt is dat leerlingen geconfronteerd worden met een authentiek, complex probleem dat hen uitdaagt om informatie te zoeken, samen te werken, en oplossingen te bedenken. Dit zorgt ervoor dat ze niet alleen kennis verwerven, maar deze ook actief toepassen in reële contexten. In het kleuter- en lager onderwijs kan probleemgestuurd werken op een speelse en toegankelijke manier ingezet worden, zodat het tegelijkertijd leerzaam en motiverend is voor leerlingen van verschillende leeftijden.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

Probleemgestuurd werken is een dynamische en leerzame manier om leerlingen actief en zelfstandig te laten leren. Het uitgangspunt is dat leerlingen geconfronteerd worden met een authentiek, complex probleem dat hen uitdaagt om informatie te zoeken, samen te werken, en oplossingen te bedenken. Dit zorgt ervoor dat ze niet alleen kennis verwerven, maar deze ook actief toepassen in reële contexten. In het kleuter- en lager onderwijs kan probleemgestuurd werken op een speelse en toegankelijke manier ingezet worden, zodat het tegelijkertijd leerzaam en motiverend is voor leerlingen van verschillende leeftijden.

In de kleuterklas kunnen probleemstellingen eenvoudig en speels worden aangepakt, bijvoorbeeld door het voorleggen van een "mysterie" (waar is de bal gebleven?) of door praktische opdrachten waarin kinderen samen moeten werken, zoals het maken van een gezamenlijk kunstwerk of het oplossen van een puzzel. Voor de lagere school kunnen de problemen meer inhoudelijk zijn, zoals het onderzoeken van een wetenschappelijk vraagstuk of het bedenken van oplossingen voor een sociaal probleem in de klas.

Fasen van probleemgestuurd werken in de praktijk:

1. **Probleemstelling:** De leerkracht introduceert een reëel of levensecht probleem dat de leerlingen uitdaagt. Bijvoorbeeld in de kleuterklas kan het gaan over het oplossen van een dilemma zoals: "Hoe kunnen we de dieren in de dierentuin verzorgen?" In de lagere school kan het een meer abstract probleem zijn, zoals: "Hoe kunnen we een tuin aanleggen zonder veel water te gebruiken?"
2. **Onderzoek:** Leerlingen beginnen in groepjes informatie te verzamelen en analyseren. Ze gebruiken verschillende bronnen zoals boeken, internet of eigen ervaring. In de kleuterklas kan dit via gesprekken, tekeningen en eenvoudige boeken over het onderwerp. In de lagere school kan dit verder uitgewerkt worden door middel van onderzoeksopdrachten.
3. **Oplossing en presentatie:** Na het verzamelen van informatie, bedenken de leerlingen mogelijke oplossingen voor het probleem. Ze presenteren hun ideeën op een creatieve manier, bijvoorbeeld via een poster, een verhaal, of een rollenspel.
4. **Evaluatie en reflectie:** De leerlingen reflecteren op de oplossingen die ze hebben voorgesteld en bespreken of deze echt haalbaar zijn. Ze leren hierbij ook van elkaar door feedback te geven en te ontvangen.

De leerkracht speelt een belangrijke rol als coach en begeleider. De leerkracht ondersteunt het proces zonder alles voor de leerlingen te doen. Dit vraagt om een evenwichtige rol als tutor, motivator en evaluator, waarbij de leerkracht de leerlingen aanstuurt maar hen tegelijkertijd ruimte biedt om zelf te ontdekken.

Doelen en invulling:

Probleemgestuurd werken heeft verschillende voordelen, niet alleen voor de kennisverwerving maar ook voor de ontwikkeling van belangrijke sociale en cognitieve vaardigheden. Leerlingen leren niet alleen samen te werken, maar ontwikkelen ook hun kritisch denkvermogen en probleemoplossend vermogen. In de kleuterklas kunnen leerlingen bijvoorbeeld leren om te plannen en samen te werken met anderen, terwijl ze in de lagere school complexere vaardigheden ontwikkelen zoals het verzamelen en analyseren van informatie.

De leerkracht stimuleert hierbij zowel het denkproces als het werkproces. De leerlingen worden aangemoedigd om zelf hun werk te organiseren, terwijl de leerkracht hen begeleidt in de verschillende fasen van het proces, van probleemstelling tot evaluatie.

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- **Bevordering van sociale vaardigheden:** Leerlingen leren samenwerken, overleggen en respectvol communiceren. In de kleuterklas kan dit in kleine groepen, terwijl in de lagere school leerlingen ook rollen kunnen toewijzen, zoals gespreksleider of verslaggever.
- **Ontwikkeling van kritisch denken:** Door actief met een probleem bezig te zijn, ontwikkelen leerlingen hun analytisch vermogen. Dit bevordert niet alleen hun probleemoplossende vaardigheden, maar ook hun vermogen om kritisch naar informatie te kijken.
- **Leren van elkaar:** Probleemgestuurd werken is een perfecte manier om van elkaar te leren. Leerlingen delen kennis en perspectieven, wat leidt tot rijkere leerervaringen. In de lagere school kunnen leerlingen bijvoorbeeld het werk van hun klasgenoten evalueren, en zo van elkaars ideeën en oplossingen leren.

Valkuilen:

- **Tijdsintensief:** Probleemgestuurd werken vraagt tijd en voorbereiding van de leerkracht. Het kan langer duren dan een traditionele les, omdat leerlingen diep in een probleem moeten duiken en met verschillende mogelijke oplossingen moeten komen.
- **Rol van de leerkracht:** De leerkracht moet de juiste balans vinden tussen het begeleiden van het proces en het ruimte geven aan de leerlingen om zelfstandig te werken. Dit vraagt veel expertise en vertrouwen in het zelfsturend vermogen van de leerlingen.
- **Differentiatie:** Het is belangrijk om het tempo en de diepgang aan te passen aan de leerlingen, vooral in gemengde groepen. Sommige leerlingen zullen sneller werken dan anderen, en het is de taak van de leerkracht om het proces voor iedereen toegankelijk te maken.

Tips:

- **Leer leerlingen effectief samenwerken:** Zorg ervoor dat de leerlingen weten hoe ze in een groep moeten werken. Dit kan door vooraf duidelijke rollen en verantwoordelijkheden te definiëren, zoals gespreksleider, notulist en tijdsbewaker.
- **Gebruik van verschillende bronnen:** Moedig leerlingen aan om diverse informatiebronnen te raadplegen, zoals boeken, internet en video's. Dit helpt hen een breder perspectief te ontwikkelen en versterkt hun zelfsturing.
- **Structuur in het proces:** Geef duidelijke richtlijnen voor elke fase van het probleemgestuurd werken, van probleemstelling tot evaluatie. Dit zorgt voor overzicht en helpt de leerlingen zich goed te organiseren.
- **Motivatie en betrokkenheid:** Zorg ervoor dat het probleem relevant en interessant is voor de leerlingen, zodat ze gemotiveerd blijven om actief deel te nemen. In de kleuterklas kan dit bijvoorbeeld door een probleem te kiezen dat aansluit bij hun belevingswereld, zoals het organiseren van een feestje voor hun poppen. In de lagere school kan dit door maatschappelijke of wetenschappelijke thema's aan te kaarten die de leerlingen aanspreken.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Kleuteronderwijs:

Juf Janne vraagt haar kleuters om een probleem op te lossen: "Onze klasdieren hebben honger! Wat kunnen we hen geven om te eten?" De kleuters werken in kleine groepen en zoeken samen uit welke soorten voedsel de dieren nodig hebben. Ze bekijken plaatjes van verschillende dieren en bespreken samen wat deze dieren eten. Daarna gaan ze in de klas op zoek naar materialen waarmee ze een "dierenmaaltijd" kunnen maken, zoals gesneden groenten of fruit. Ze presenteren hun bevindingen aan de rest van de klas, en reflecteren op wat ze hebben geleerd.

Lager onderwijs:

Meester Pieter introduceert een probleem: "Hoe kunnen we onze school tuinieren met zo min mogelijk water?" De leerlingen worden verdeeld in groepjes en onderzoeken verschillende manieren om planten te laten groeien zonder veel water te gebruiken. Ze zoeken informatie op internet, in boeken en praten met een expert (de tuinman). Daarna presenteren ze hun ideeën aan de klas en bespreken welke oplossing het beste zou werken voor hun schooltuin. De klas reflecteert op de resultaten en bedenkt hoe ze hun plannen in de toekomst kunnen uitvoeren.

Probleemgestuurd werken biedt een unieke kans voor leerkrachten om leerlingen actief en samenwerkend te laten leren, kritisch na te denken en problemen op te lossen. Het maakt leren niet alleen leuk en interessant, maar ook zinvol en toepasbaar in de echte wereld.

Inspiratiefiche projectwerking in het basisonderwijs

WAT IS PROJECTWERKING?

Projectwerk is een krachtige werkvorm die leerlingen in de kleuter- en lagere school actief laat werken aan thema's die dicht bij hun leefwereld liggen. Door middel van projectwerk kunnen leerlingen maatschappelijke vraagstukken of concrete problemen onderzoeken, waarbij hun creativiteit en probleemoplossend vermogen volop tot bloei komen. Het mooie van projectwerk is dat het vakoverschrijdend is, waardoor het leerlingen stimuleert om verbanden te leggen tussen verschillende kennisdomeinen.

PRAKTISCHE UITVOERING

Organisatievorm:

In kleuterklassen kan projectwerk starten met eenvoudige, speelse thema's zoals "Hoe maken we een moestuin?" of "Hoe zorgen we voor onze klasdieren?". In de lagere school kunnen de projecten meer inhoudelijke vraagstukken bevatten, zoals het ontwerpen van een duurzame schooltuin of het onderzoeken van het effect van recyclen. Wat ze gemeen hebben, is dat ze leerlingen aanzetten tot actief en zelfstandig leren, waarbij ze hun creativiteit kunnen inzetten om tot concrete oplossingen te komen.

Fasen in Projectwerk:

1. Onderwerpkeuze: De leerlingen kiezen samen een onderwerp of de leerkracht stelt een onderwerp voor, waarna de leerlingen het verder gaan onderzoeken.
2. Brainstorm en onderhandeling: Leerlingen bespreken hoe ze gaan werken, wie welke taken op zich neemt en hoe ze samenwerken. Dit versterkt niet alleen hun samenwerking, maar ook hun sociale en communicatieve vaardigheden.
3. Inventariseren en verdelen: De leerlingen verzamelen informatie en verdelen de taken. Dit gebeurt op een gestructureerde manier, waarbij het team samenkomt om voortgang te bespreken.
4. Uitvoering: In deze fase verwerken de leerlingen hun verzamelde informatie en werken ze aan een product (zoals een poster, presentatie, of model) dat antwoord geeft op de centrale vraag.
5. Presentatie en evaluatie: Het project wordt gepresenteerd aan de klas, en de leerlingen reflecteren op hun werk. De leerkracht biedt hierbij feedback, en ook peer-assessment speelt een rol, waarbij leerlingen elkaar kunnen helpen en stimuleren.

Doelen en invulling:

Projectwerk biedt volop kansen voor kleuter- en lagere schoolleerlingen om te leren door zelf te doen. Het versterkt de motivatie doordat leerlingen werken aan een tastbaar eindproduct en tegelijkertijd vaardigheden ontwikkelen zoals kritisch denken, samenwerken, plannen en presenteren.

- Zelfsturing en samenwerking: Leerlingen leren verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces, maar ook om samen te werken. Dit gebeurt door middel van taakverdeling en gezamenlijke besluitvorming.
- Vakkenintegratie: Doordat het project vakoverschrijdend is, leren leerlingen hoe kennis uit verschillende vakken met elkaar verbonden is. Bijvoorbeeld, bij het ontwerpen van een duurzame schooltuin komen wetenschap, wiskunde en milieubewustzijn samen.
- Differentiatie: Projectwerk biedt kansen om in te spelen op het niveau en tempo van individuele leerlingen. Of het nu gaat om leerinhoud, taakverdeling of tijdsplanning, projectwerk stelt leerlingen in staat om op hun eigen manier en tempo te werken.

TIPS EN ERVARINGEN

Voordelen:

- Diepgaande leerervaring: Leerlingen gaan niet alleen in op de inhoud, maar leren ook procesgericht denken. Ze leren informatie zoeken, ordenen, en toepassen, wat hun analytische vaardigheden versterkt.
- Sociale en emotionele ontwikkeling: Door intensief samen te werken, ontwikkelen leerlingen sociale vaardigheden zoals communiceren, samenwerken en conflicten oplossen. Dit bevordert hun emotionele intelligentie.
- Verhoogde motivatie: Omdat het project aansluit bij hun interesse en wereld, raken leerlingen meer gemotiveerd. Dit geldt zowel voor kleuters als voor lagere schoolleerlingen.
- Flexibiliteit en creativiteit: Leerlingen kunnen hun ideeën en oplossingen op een creatieve manier presenteren. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een kunstwerk, een performance, een video of een interactieve presentatie.
- Differentiatie en autonomie: De taakverdeling binnen een project zorgt ervoor dat leerlingen op verschillende niveaus kunnen bijdragen. Bovendien leren ze zelf beslissingen te nemen en hun werk te organiseren.

Uitdagingen en valkuilen:

- Minder controle: Omdat projectwerk grotendeels zelfstandig verloopt, is het soms moeilijker voor de leerkracht om het proces strak te monitoren. Het vraagt veel van de leerkracht om de voortgang goed te begeleiden.
- Beoordeling: Het werk van individuele leerlingen binnen een project kan moeilijker te beoordelen zijn, vooral als het resultaat een gezamenlijk product is. Een heldere taakverdeling en gebruik van peer-assessment kan helpen om deze uitdaging te verminderen.
- Voorbereiding: Een goed project vereist zorgvuldige voorbereiding. Dit geldt voor zowel de leerkracht (die de structuur en de benodigde materialen moet voorzien) als de leerlingen (die moeten leren hoe ze effectief samenwerken en informatie verzamelen).

Tips:

- Duidelijke doelen en evaluatie: Zorg ervoor dat de opdracht goed gedefinieerd is, zodat de leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt. Gebruik zowel product- als procesevaluatie om de voortgang te monitoren en leerlingen te begeleiden.
- Werk met peer-assessment: Laat leerlingen elkaar beoordelen en feedback geven. Dit bevordert de samenwerking en zorgt ervoor dat leerlingen van elkaar leren.
- Plan voldoende tijd in: Projectwerk vraagt tijd, dus geef leerlingen voldoende ruimte om hun werk grondig en met zorg af te ronden.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Kleuteronderwijs:

Juf Annelies stelt de kleuters een uitdaging: "We gaan een grote klasmoestuin maken! Wat hebben we nodig om de bloemen en groenten te laten groeien?" De kleuters werken in kleine groepen en denken na over wat ze nodig hebben om hun moestuin te starten. Ze onderzoeken welk soort planten het beste groeien in de klas en wat de planten nodig hebben. Ze verzamelen materialen, planten zaden en zorgen samen voor de planten door ze water te geven en te observeren hoe ze groeien. Het project eindigt met een presentatie, waarbij de kleuters hun tuin aan de andere klassen laten zien en vertellen wat ze hebben geleerd.

Lager onderwijs:

Meester Joris werkt met zijn klas aan een project over duurzaamheid. De leerlingen krijgen de opdracht om na te denken over manieren waarop ze hun school groener kunnen maken. Ze onderzoeken de impact van afval op het milieu, hoe ze energie kunnen besparen en wat ze kunnen doen om meer natuur in hun schoolomgeving te brengen. Ze verzamelen informatie via internet, boeken en interviews met experts, en ontwerpen een plan voor een duurzamer schoolgebouw. Aan het einde presenteren de leerlingen hun ideeën via een digitale presentatie, waar ze hun bevindingen delen met ouders en andere leerlingen.

Projectwerk is een fantastische manier om de creativiteit van leerlingen aan te wakkeren en hen actief te betrekken bij hun leerproces. Of het nu gaat om kleuters die samen een moestuin aanleggen of lagere schoolleerlingen die werken aan een duurzaamheidsproject, projectwerk maakt leren leuk, relevant en betekenisvol!

Inspiratiefiche casusgestuurd werken in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

Bij casusgebaseerd onderwijs zullen leerlingen in groep (of individueel of klassikaal) een realistische, concrete en volledig beschreven casus bespreken. De casussen zijn het fundament van deze werkvorm. Het dient te gaan om authentieke problemen, die zo volledig mogelijk beschreven worden en uit de praktijk komen. Bij casusgestuurd onderwijs staan drie didactische principes centraal. Het gaat om het realiteitsprincipe, het aanschouwelijkheidsprincipe en het exemplarische principe. Het realiteitsprincipe wijst op het gegeven dat de casus uit de werkelijkheid komt of zou kunnen komen. Het aanschouwelijkheidsprincipe wijst op het gegeven dat de casus zeer duidelijk en concreet moet voorgesteld worden. Het exemplarische principe duidt op het gegeven dat wat er geleerd wordt, getransfereerd kan worden naar gelijkaardige nieuwe situaties in een andere context.

1.2. Doelen en invulling

Van de leerling wordt binnen het casusgestuurde onderwijs verwacht dat ze op een actieve en zelfsturende manier met de vooropgestelde casus zullen omgaan. Van de leerkracht wordt verwacht dat hij zal optreden als tutor en coach op een manier die te vergelijken is met de manier waarop hij de begeleiding vormgeeft bij probleemgestuurd onderwijs.

De leerkracht kan twee sporen evalueren. Enerzijds kan hij het proces dat de leerlingen hebben afgelegd samen met de mate van samenwerking evalueren. Hij kan dit doen door te observeren, maar ook aan de hand van zelf- en peerassessment. Daarnaast kan hij de nieuwverworven leerstof individueel gaan aftoetsen.

De leerkracht geeft aan dat de leereffecten hoger liggen dan wanneer de nieuwe leerstof traditioneel zou overgebracht worden.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- Casusgestuurd werken bevordert het creatief en probleemoplossend denken.
- Deze werkvorm kan in grote of kleine groep of zelfs individueel gehanteerd worden.
- De praktijkrelevantie van een leerstofonderdeel wordt concreet en zichtbaar.
- Leerlingen kunnen zelf initiatief nemen.
- De leerlingen zijn meer gemotiveerd en onthouden de leerstof beter.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Het verkennen van de casus vraagt veel tijd.
- De werkvorm komt mogelijk onvoldoende tegemoet aan de leernoden van individuele leerlingen.

2.3 Tips

- De rapportering van de nieuwverworven leerstof vraagt specifieke aandacht. De bedoeling is dat dit expliciet en voor alle leerlingen toegankelijk vastgelegd wordt.
- Een goed omschreven casus bevat zowel relevante als niet relevante info voor het oplossen van het geformuleerde probleem.
- Begeleidende vragen zorgen ervoor dat leerlingen op zoek gaan naar andere bronnen en naar nieuwe informatie.
- Het is belangrijk om rond de casus een mate van instructie te voorzien, zodat de relevantie duidelijk wordt voor alle leerlingen om de informatie te interpreteren, hierover te reflecteren en te generaliseren. Dit vraagt van de leerlingen dat ze informatie actief gaan verwerken, dat ze verbanden gaan leggen met eerder verworven kennis, zodat ze het geleerde in nieuwe gelijkaardige situaties kunnen toepassen.

Inspiratiefiche contractwerk in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

Het centrale principe binnen contractwerk omvat een activiteitenpakket op maat van elke leerling. Dit wordt vastgelegd in een 'contract'. De contracten worden opgesteld aan de hand van symbolen. Op die manier weten de leerlingen duidelijk welke opdrachten of oefeningen ze zeker moeten maken en welke ze mogen maken. De leerlingen werken individueel. Dit zorgt ervoor dat leerlingen die sneller werken, niet belemmerd worden in hun leerproces en dat andere leerlingen niet achterop geraken en voldoende tijd krijgen om de doelen te bereiken. Leerlingen krijgen immers een bepaalde timing voorgesteld, waarbinnen ze het vastgelegde traject dienen af te leggen. De leerlingen kunnen op die manier zelf bepalen in welke volgorde ze de taken afleggen en hoeveel tijd ze aan welke taak spenderen. Concreet krijgen de leerlingen een deadline waarop het contract afgewerkt moet zijn. De leerlingen krijgen voldoende tijd, zodat in principe elke leerling ten minste enkele 'mag'-opdrachten kan uitvoeren.

1.2. Doelen en invulling

Contractwerk hoopt beter te kunnen inspelen op de noden van alle leerlingen. In die zin zorgt contractwerk voor 'onderwijs op maat', omdat leerlingen aangesproken worden op hun talenten en interesses, om zo hun leerproces te faciliteren. Daarbij worden leerlingen binnen het hanteren van contractwerk gestimuleerd om zelf initiatief te nemen en eigenaar te worden van hun leerproces. Het aanbod binnen contractwerk schept een leeromgeving waar de mogelijkheden van de leerlingen op een gevarieerde manier worden aangesproken. Binnen contractwerk is er ruimte om voldoende variatie te voorzien. Op die manier kan de leerkracht iedere leerling gelijke kansen bieden.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- De leerlingen kunnen op eigen tempo en wijze leren. De leerling neemt zelf zijn verantwoordelijkheid op voor zijn leerproces.
- De leerlingen leren zelfstandig werken.
- De leerkracht kan individueel bijsturen en kan op maat van elke leerling werken.
- De leerkracht kan makkelijker met verschillen tussen leerlingen omgaan.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Er moet heel wat materiaal voorzien worden.
- Deze werkvorm vraagt wat verbeter- en opvolgingswerk.
- De kloof tussen leerlingen kan meer zichtbaar worden.

2.3. Tips

- Deze werkvorm vraagt om een goede begeleiding en opvolging van de leerkracht.
- Het is belangrijk om bij van bij de aanvang van het contractwerk duidelijk weer te geven wat er van de leerlingen wordt verwacht.
- Een planning is een nuttig instrument voor de leerlingen.
- Zorg ervoor dat alle leerlingen tot de 'mag'-opdrachten kunnen komen. Leerlingen moeten gestimuleerd worden om zelf initiatief te nemen en eigenaar te blijven van hun leerproces.
- Zorg voor goede correctiesleutels, zodat leerlingen hiermee zo veel als mogelijk zelfstandig aan de slag kunnen. Observatie en coaching zijn belangrijke vaardigheden voor de leerkracht om zicht te krijgen op de vorderingen van de leerlingen en de leerlingen op maat te begeleiden. Het is belangrijk dat de leerlingen voelen dat de leerkracht aanwezig is om hen te begeleiden bij het leerproces.
- De verplichte en keuze-opdrachten mogen niet alleen van niveau verschillen, maar ook van werkvorm.

Inspiratiefiche hoekenwerk in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

De leerlingen zijn opgedeeld in groepen. Elke groep krijgt een 'hoekenwerkkaart' waar de verschillende taken die zij moeten volbrengen in het grijs gekleurd zijn. Hoekenwerk wordt omschreven als "de werkvorm waarbij leerlingen zelfstandig, individueel en/of in groep, diverse opdrachten uitvoeren op vaste, hiervoor aangewezen plekken, namelijk hoeken." Het betreft hoeken in de klas waar de leerlingen werken aan thema gebonden, activiteit- of taak specifieke opdrachten. Het belangrijkste kenmerk van hoekenwerk is de klasinrichting: de klas zal opgedeeld worden in verschillende hoeken, die zowel functioneel als specifiek zijn. Het kan gaan om een echte hoek, maar ook om een tafel en stoel tegen de muur. De hoeken kunnen een vast gegeven zijn in een klas, maar kunnen ook flexibel zijn en enkel opgesteld worden in functie van een bepaalde les of een bepaald vak. Het opstellen van hoekenwerk vraagt organisatie en planning van de leerkracht. Elke leerling moet weten wat van hem, op welk ogenblik verwacht wordt.

1.2. Doelen en invulling

Het leerdoel dat hierbij vooropgesteld wordt, is het inoefenen van de theorie die klassikaal gezien is. Er kan gewerkt worden met een circuitsysteem, waarbij de leerkracht vooraf een rooster opstelt, waar de namen van alle leerlingen op staan, alsook de volgorde waarmee de leerlingen de hoeken dienen te doorlopen. Het kan ook via een individuele registratie, waarbij de leerkracht aangeeft hoeveel leerlingen binnen een bepaalde hoek kunnen werken en zij registreren zelfstandig of ze een hoek doorlopen hebben, wat hen meer verantwoordelijkheid geeft.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- De leerlingen leren op zelfstandige basis diverse opdrachten uitvoeren.
- Het uitwerken van materiaal voor hoekenwerk zorgt voor een groter arsenaal aan verschillende leermaterialen om op maat te werken.
- Pc en andere media kunnen gemakkelijk geïmplementeerd worden.
- Hoekenwerk kan een aanzet zijn om tot samenwerkend leren te komen.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Het organiseren van hoekenwerk vraagt veel tijd en ruimte van de leerkracht om uitgewerkt te worden.
- Het is moeilijk hoekenwerk te realiseren binnen 1 lesuur.

2.3. Tips

- Zo is het belangrijk om van in het begin duidelijke regels mee te geven met de leerlingen. Ook wanneer er nieuwe hoeken, oefeningen en/of leerspelen bijkomen, moet de begeleidende leerkracht steeds zorgen voor een overzichtelijke uitleg. Anders lopen de leerlingen verloren in het hoekenwerk in het algemeen maar ook in alle afzonderlijke taken (bijvoorbeeld: het groepswerk).
- Daarnaast benadrukt de leerkracht het belang van afwisseling in duo's.
- In het samenstellen van de duo's speelt de leerkracht een belangrijke rol.

3. Praktijkvoorbeeld

In het tweede jaar PAV werkt de leerkracht via hoekenwerk. In bepaalde hoeken moeten leerlingen individueel aan de slag gaan. In andere hoeken opteert de leerkracht voor het werken per twee.

In het algemeen maakt de leerkracht vier keer per week, telkens één uur gebruik van de werkvorm hoekenwerk. De leerkracht geeft hiervoor het volgende argument: "Uiteindelijk gebruik ik hoekenwerk vooral omdat ik dan meer aandacht kan geven aan de leerlingen die meer ondersteuning nodig hebben. Ik merk dat de sterke leerlingen minder aandacht nodig hebben van mij tijdens het inoefenen van de theorie die we vooraf klassikaal hebben doorgenomen. Maar ook wanneer sterke leerlingen mijn hulp nodig hebben kan ik hen beter persoonlijk begeleiden".

In de computerhoek maakt de leerkracht vaak gebruik van 'peertutoring'. Wanneer er een nieuw leerspel op de computer staat, legt de leerkracht dit uit aan de twee leerlingen die het beste kunnen werken met de computer. Concreet neemt hij de tijd voordat het hoekenwerk begint om het leerspel met de respectievelijke leerlingen te overlopen. Wanneer het hoekenwerk van start gaat geeft de leerkracht aan dat als andere leerlingen het spel willen spelen ze uitleg moeten vragen aan één van de twee leerlingen. Zo worden de twee sterke leerlingen op vlak van computers uitgedaagd om het leerspel uit te leggen op hun niveau aan hun 'peers'.

Inspiratiefiche directe instructie in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1 Organisatievorm

Directe instructie wordt gedefinieerd als "gerichte handelingen van de leraar met het doel de leeractiviteiten van de leerling te ondersteunen en in een gewenste richting te structureren". Het vindt met andere woorden plaats wanneer je op een rechtstreekse wijze de leerling instrueert. Directe instructie vertrekt van de idee dat er bepaalde momenten in het leerproces zijn die "het meest doelmatig en doelgericht op een directe manier kunnen worden onderwezen".

Het directe instructiemodel is opgebouwd uit zes fasen:

1. Terugblik: de les start met een terugblik op de leerstof van de vorige les en/of activeert de voorkennis van de leerlingen.
2. Presentatie: in deze fase geef je eerst de lesdoelen en een lesoverzicht. Daarna breng je nieuwe leerstof stapsgewijs aan. Je geeft voorbeelden, illustraties of schema's en gaat regelmatig na of de leerlingen de stof begrijpen.
3. Begeleide inoefening: de leerlingen werken onder begeleiding aan korte en duidelijke opdrachten waarmee ze het geleerde toepassen. Je stelt veel vragen en controleert of alle leerlingen betrokken blijven. Je zorgt ervoor dat ze hoge successcores kunnen halen door de opdrachten niet te moeilijk te maken.
4. Zelfstandige verwerking: in deze fase verwerken de leerlingen de leerstof zelfstandig via het maken van allerlei opdrachten. Je circuleert door de klas en controleert of de leerstof begrepen is. Je kijkt het werk van de leerlingen zo snel mogelijk na zodat je direct feedback kan geven.
5. Periodieke terugblik: je voorziet op vaste, terugkerende tijdstippen een herhaling van de leerstof, bijvoorbeeld elke week, elke maand of nadat er een leerstofonderdeel werd afgewerkt.
6. Terugkoppeling: de procedure van de terugkoppeling loopt door alle fasen heen en heeft betrekking op het geven van feedback. De leerlingen dienen in elke fase feedback te krijgen op hun werk, vooral wat betreft hun leerproces.

Directe instructie staat voor een leerkrachtgestuurde aanpak, maar staat niet gelijk aan frontaal klassikaal lesgeven. De instructievorm wordt vooral ingezet in de beginfase van het leerproces.

1.2. Doelen en invulling

De zes fasen vormen de kern van het directe instructiemodel. Het activerende directe instructiemodel (ADI) is hierop gebaseerd, maar wordt verder gekenmerkt door de gerichte inzet van activerende werkvormen en het belang van kennisconstructie. In het ADI-model wordt de tweede fase opgesplitst in 'oriëntatie' en 'uitleg' en volgt er na de zelfstandige verwerking een fase 'evaluatie' die ertoe dient te reflecteren en te evalueren wat goed en minder goed ging. De veranderingen leiden tot het volgende model:

1. Terugblik → 2. Oriëntatie → 3. Uitleg → 4. Begeleide inoefening → 5. Zelfstandige verwerking → 6. Evaluatie → 7. Terug- en vooruitblik + Feedback

Door het systematisch doorlopen van deze fasen van het activerende directe instructiemodel, worden leerlingen verondersteld actief nieuwe kennis op te nemen en aan hun voorkennis te koppelen. Ze verwerven bovendien metacognitieve vaardigheden. De bewustwording van het eigen leren helpt hen later zelfstandig kennis te verwerven.

Ook het expliciete directe instructiemodel dat een sterke opkomst kent sinds het begin van de eeuw legt nieuwe accenten. Vanuit het perspectief van de risicoleerlingen gaat meer aandacht naar o.a. het stellen van duidelijke lesdoelen, het activeren van voorkennis, actieve betrokkenheid en de voortdurende controle of alles begrepen is.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- De dagelijkse terugblik dient voor de snelle leerlingen als een oriëntatie op de stof om vast te stellen of ze de stof begrijpen. Voor de doorsnee leerlingen betekent de dagelijkse terugblik een reflectief moment t.a.v. wat reeds behandeld is. De zorgleerlingen kunnen ook meedoen aan de dagelijkse terugblik of tijdelijk werken aan een opdracht op het eigen niveau.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Niets was effectiever voor risicoleerlingen dan de kwaliteit van de leerkracht; de kwaliteit van de leerkracht voorspelt de resultaten van de leerlingen. Te lang hebben we dit fundamentele aspect van het onderwijs genegeerd door het invoeren van meer remediërende programma's, meer klassenassistenten en extra-leerkrachten en door het inzetten van computerprogramma's. Al deze maatregelen halen het niet bij kwalitatief hoogstaande instructie.

2.3. Tips

- De lessen dienen zo ontwikkeld te worden dat elke leerling op een positieve wijze betrokken.

3. Praktijkvoorbeeld

Mevrouw Hanssens geeft Engels in het secundair aan de richting Wiskunde – Wetenschappen. Mevrouw Hanssens legt de theorie over 'perfect tense' uit aan de klas. Tijdens deze instructie hanteert mevrouw Hanssens een onderwijsleergesprek. Een vraag kan pas beantwoord worden als meer dan de helft van de leerlingen zijn hand in de lucht steekt. Gebeurt dit niet, concludeert mevrouw Hanssens, dan is de vraag niet duidelijk genoeg. Een leerling die de vraag wel begrepen heeft, moet de vraag dan vertalen (zonder het antwoord te geven). Op die manier wil mevrouw Hanssens iedereen meekrijgen tijdens de instructie. Na de instructie moeten de leerlingen de verschillende vormen van de 'perfecte tense' herkennen en uitleggen op welke manier deze gevormd zijn. Alle antwoorden worden geïnventariseerd op het bord. Mevrouw Hanssens wil dat alle leerlingen aan bod komen. De juiste en foute antwoorden worden op het bord genoteerd. Bij een fout antwoord, gaat de klas op zoek naar waar de fout zit en wordt de foute denkwijze overlopen samen met de leerling die de fout heeft gemaakt. De soorten fouten worden geïnventariseerd op het linkerbord. Op het einde wordt er met de klas gezocht naar geheugensteuntjes om de fouten in de toekomst te vermijden. Deze worden op het rechterbord bijgehouden.

Inspiratiefiche pre-teaching in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

Pre-instructie of pre-teaching betekent “vooraf onderwijzen” en houdt in dat sommige leerlingen voorafgaand aan de eigenlijke les al in bepaalde onderdelen zijn onderwezen of reeds informatie, instructie of een taak krijgen om zich op de les voor te bereiden. De pre-instructie kan je zelf verzorgen, maar ook een studiebegeleider kan deze taak op zich nemen. Pre-instructies gebeuren in kleine groepjes of individueel.

1.2. Doelen en invulling

Pre-instructie is de eerste fase in de getrapte lesopbouw, die een didactisch instrument aanreikt om te kunnen omgaan met cognitieve verschillen en dus te differentiëren volgens het niveau van de leerlingen.

voortak / pre-instructie → klassikale instructie → verlengde instructie → individuele instructie → remediëring

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- In tegenstelling tot remediëring anticipeert pre-instructie op mogelijke problemen bij leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Doordat de leerlingen zijn voorbereid op de instructie in de eigenlijke les voor de tweede keer krijgen, kunnen ze de leerstof tijdens het lesgebeuren beter opnemen.
- Pre-teaching vermijdt dus dat leerlingen die nood hebben aan extra ondersteuning al van bij het begin afhaken. Naast de cognitieve voordelen baat pre-instructie op affectief vlak. Als leerlingen de leerstof al een beetje begrijpen, zijn ze eerder geneigd om actief mee te werken in de klas. Bovendien stimuleert het hun zelfvertrouwen en motivatie omdat ze sneller een succeservaring beleven.
- Ook leerlingen met een leerstoornis, bijvoorbeeld dyslexie of dyscalculie, hebben baat bij pre-teaching.

2.2. Tips

- Pre-teaching kan flexibel ingezet worden. Ga na of er leerlingen zijn die het gevoel, een begrip en/of de werkvorm niet kennen of hier moeite mee hebben. Deze leerlingen komen in aanmerking voor pre-instructie.
- Je kan pre-teaching de ene keer voor een grotere en de andere keer voor een kleinere groep leerlingen in, al naargelang de behoeften van de leerlingen in de groep.
- Het is belangrijk om de pre-instructie niet te ver voor de eigenlijke les te plannen. Ideaal is net voor de eigenlijke les of anders één dag ervoor.
- Er zijn drie soorten thema's voor pre-instructie. Lessen over:
  - gevoelens
  - begrippen
  - werkvormen

3. Praktijkvoorbeeld

De dag voordat het nieuwe hoofdstuk start, geeft mevrouw Verbinnen, leerkracht wiskunde, haar leerlingen een kort filmpje om thuis te bekijken. In het filmpje worden de basisconcepten van breuken (zoals tellers en noemers) op een eenvoudige manier uitgelegd met behulp van visuele voorbeelden, zoals taartdiagrammen. Daarnaast deelt ze een werkblad met daarop enkele voorbeelden van breuken, en vraagt de leerlingen om na te denken over situaties waarin ze breuken in het dagelijks leven tegenkomen (bijvoorbeeld bij het verdelen van een pizza).

Doordat de leerlingen al basiskennis hebben opgedaan via het filmpje en werkblad, kan de leerkracht tijdens de les direct dieper ingaan op de toepassingen van breuken en heeft hij meer tijd om te focussen op het oplossen van moeilijkere problemen, zonder veel tijd kwijt te zijn aan basisuitleg. De leerlingen voelen zich voorbereid en kunnen beter meevolgen.

Inspiratiefiche verlengde instructie in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1 Organisatievorm

De fase van de verlengde instructie volgt op de klassikale of groepsinstructie waarna leerlingen de opdracht die ze hebben gekregen, verwerken. Algemeen kan gesteld worden dat 85% van de leerlingen het lesdoel met de expliciete basisinstructie kan bereiken; voor de overige 15% is de basisinstructie onvoldoende. De leerlingen die intensievere begeleiding nodig hebben, kan je daarop in kleine groepjes helpen aan een instructietafel. Dit heet 'verlengde instructie'.

Gedifferentieerde instructie begint bij de leerkracht die een goed zicht heeft op de kernconcepten van de les die hij wil geven. "De leerkracht probeert om zoveel mogelijk informatie over de leerling te verkrijgen. Op die manier kan de leerkracht de vinger aan de pols houden en nagaan welke leerlingen waar staan en welke differentiatie nodig is. Bij het uitwerken van de lessen dient de leerkracht te zorgen voor het stimuleren van kritisch en creatief denken van de leerlingen. Sommige leerlingen hebben echter meer ondersteuning nodig dan andere. Deze ondersteuning kan aangeboden worden in de vorm van alternatief leermateriaal, oefenmateriaal of extra (gedifferentieerde) instructie. Extra (gedifferentieerde) instructie maakt gebruik van vaardigheden zoals observeren van leerlingen, het stellen van vragen aan leerlingen, het zoeken naar hiaten binnen het leerproces van de leerlingen en het zoeken naar strategieën om met deze hiaten om te gaan.

1.2. Doelen en invulling

Verlengde instructie kan tegemoetkomen aan verschillende behoeften van leerlingen, bijvoorbeeld de behoefte aan een herhaling van de instructie, de behoefte aan een andere vorm van instructie (bijvoorbeeld een handelingsgerichte instructie of een instructie ondersteund met materiaal) of de behoefte om onder begeleiding te oefenen. Om tegemoet te kunnen komen aan deze zorgvragen van leerlingen, moet je in staat zijn de onderwijsbehoeften van leerlingen in kaart te brengen en te analyseren welke invloed deze behoeften op het functioneren van de leerling uitoefenen. Na de verlengde instructie kunnen de leerlingen zelfstandig aan de slag en kan je via individuele instructie nog bijsturen.

Verlengde instructie is de derde fase in de getrapte lesopbouw, die een didactisch instrument aanreikt om te kunnen omgaan met cognitieve verschillen en dus te differentiëren volgens het niveau van de leerlingen.

voortak / pre-instructie → klassikale instructie → verlengde instructie → individuele instructie → remediëring

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- Verlengde instructie is een vorm van convergente differentiatie aangezien men de heterogene groep zo goed mogelijk samenhoudt. De verlengde instructie legt de focus op leerlingen die de aansluiting bij de groep dreigen te verliezen. Door deel te nemen aan de verlengde instructie, leren ze hoe ze de leerstof zelf kunnen verwoorden. Ze vinden steun bij of leren van andere leerlingen en krijgen veel feedback.
- De verlengde instructie biedt echter ook voordelen voor sterkere leerlingen. Op deze manier kunnen zij alvast aan de slag en hoeven ze niet onnodig te luisteren naar lange klassikale instructies.
- Het gaat om kleine interventies in plaats van grotere opgezette werkvormen.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- De leerlingen die meer instructie kregen, hebben mogelijk minder oefeningen gemaakt dan andere leerlingen, maar waar ze bij klassieke instructie vaak uit de boot (dreigen te) vallen, blijven ze hier (beter) op de koers van de doelstellingen die behaald moeten worden.

2.3. Tips

- Hoewel de fase van de verlengde instructie erg belangrijk is, wordt ze vaak overgeslagen. Men schakelt na de klassikale basisinstructie vaak meteen over naar individuele instructie met als gevolg dat je meermaals hetzelfde uitlegt. Doordat de leerlingen op de individuele begeleiding wachten, gaat bovendien veelleertijd verloren.
- Uitleggen is niet gelijk aan voorzeggen. Het is noodzakelijk de leerlingen tijdens de verlengde instructie zelf denkwerk te laten verrichten. Daarmee wil je vermijden dat de leerlingen hulpeloosheid aanleren (als in “we wachten wel op de leerkracht, want we kunnen het toch niet zelf”).
- De lessen dienen zo ontwikkeld te worden dat elke leerling op een positieve wijze betrokken kan worden.
- Het is belangrijk te voorzien in verschillende hypermedia (foto's, tekeningen, geluid, animatie, filmmateriaal en muziek)
- Het hanteren van leerplatform (Toledo, Smartschool, Blackboard, Pointcarré, Smartschool,...) creëert ruimte tot onderwijs op maat.

3. Praktijkvoorbeeld

Meneer Van Laer start elk nieuw thema met een korte introductie van maximaal 10'. Nadien volgt een korte oefening met twee basisvragen en een gevorderde vraag. Wie de basisvragen correct oplost, kan actief met zelfstandige opdrachten aan de slag. Wie twijfelt aan het antwoord op de gevorderde vraag of een foutief antwoord had, gaat met de basisvragen aan de slag. Wie de gevorderde vraag correct oplost, gaat met de gevorderde opdrachten aan de slag. Wie bij de basisvragen één of meerdere fouten maakt of twijfelt aan de eigen antwoorden, kan bij de leerkracht gaan voor verlengde instructie en het gezamenlijk oplossen van enkele basisopdrachten. Op het einde van de les is er een kort herhalingsmoment, waarop elke leerling actief antwoorden kan geven bij de vragen die meneer Van Laer stelt.

Inspiratiefiche vragen stellen in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

Met differentiatie in de vraagstelling verwijzen we naar het aanpassen van vragen aan het niveau van de leerling. Het kan daarbij gaan om mondelinge vragen bij pre-instructie, klassikale, verlengde of individuele instructie, maar eveneens om de schriftelijke vraagstelling bij opdrachten of evaluaties.

Wat betreft het soort vragen, maken we een onderscheid tussen gesloten vragen en open vragen. Bij gesloten vragen ligt het antwoord vast. Voorbeelden van gesloten vragen zijn ja-/neen-vragen, reproductievragen, meerkeuzevragen met één of meerdere juiste antwoorden, classificatievragen, enzovoort. Bij open vragen is meer vrijheid voor de leerling omdat het antwoord niet vooraf bepaald is. Voorbeelden van open vragen zijn o.a. meningsvragen, een opstel schrijven of een casus bespreken. Waar open vragen zich vooral aandienen om het inzichts- en toepassingsniveau van de leerling voor een bepaalde doelstelling te evalueren, situeren gesloten vragen zich voornamelijk op het kennisniveau. Als de doelstellingen beschreven worden volgens persoonlijkheidsdomeinen, kan men stellen dat gesloten vragen voornamelijk binnen het cognitieve domein mogelijkheden biedt, terwijl open vragen zowel cognitieve als ook dynamisch-affectieve domeinen kunnen aangespreken.

1.2. Doelen en invulling

Hieronder zijn aandachtspunten voor deze methode als suggesties omgezet naar hun toepassing in de klas en voorzien van een voorbeeld. Hoewel de meeste suggesties vanzelfsprekend lijken, vergeten we ze in de praktijk wel eens. Vooral voor beginnende leerkrachten kunnen deze suggesties een middel zijn om te reflecteren over de efficiëntie van hun vraagstelling.

- Maak gebruik van een simpele verwoording aangepast aan het niveau van de leerling.
- Vermijd het gebruik van afkortingen, jargon en termen uit een vreemde taal.
- Wees concreet.
- Gebruik duidelijke taal: vermijd woorden die voor verschillende mensen een verschillende betekenis kunnen hebben. Een voorbeeld van een vage term is 'vaak' (dagelijks? wekelijks?).
- Zorg dat de vraag alle nodige informatie bevat en dat ze compleet is. Door de vraag simpel en beknopt te houden bestaat het gevaar dat ze cryptisch wordt en daardoor niet juist begrepen wordt.
- Vermijd vragen die te veeleisend zijn.
- Vermijd eenzijdige of vooringenomen vragen.
- Vermijd dubbele vragen, bijvoorbeeld "Zijn jullie voor een uitbreiding van het rookverbod naar alle horeca, maar niet op terrasjes?" of "Hebben jullie allemaal je huiswerk gemaakt of niet?".
- Als je bepaalde antwoordmogelijkheden voorziet, zorg er dan voor dat de categorieën duidelijk en logisch zijn.
- Anticipeer. Denk op voorhand na over de vragen die je kan stellen en welke antwoorden je zou kunnen krijgen. In het geval van een evaluatie kan je door anticipatie het verbeterwerk gemakkelijker maken (criteria, verbeterleutel, vragen nummeren, etc.).

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- Aanpassing van de vraagstelling in functie van de complexiteit en het niveau van abstractheid dat de leerling aankan, is één van de gemakkelijkste manieren om differentiatie toe te passen: differentiatie hoeft niet spectaculair te zijn.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Je kan via vraagstelling minder sterke leerlingen een succeservaring laten bereiken en de sterkere leerlingen uitdagen.

2.3. Tips

Een ander handig hulpmiddel bij de formulering van vragen is de classificatie van doelstellingen. De doelstellingen zijn geordend in vijf beheersingsniveaus met stijgende moeilijkheidsgraad, waarbij een niveau steeds de voorgaande, gemakkelijkere niveaus bevat: weten; inzien; toepassen; analyseren en synthetiseren; integreren.

Inspiratiefiche peer tutoring in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

Leerlingen leren van elkaar als peers, zo kan de ene leerling een andere leerling ondersteunen in zijn/haar leerproces. Het is een gestructureerde lesformat, waarbij vooral gefocust wordt op het herhalen van de lesstof en minder op het aanbrengen van nieuwe lesstof. De lesstof selecteer je het beste op basisniveau van de tutee. De leerkracht houdt actief toezicht.

1.2. Doelen en invulling

'Peers' zijn gelijken of andere lerenden, mensen uit vergelijkbare sociale groepen die geen leerkrachten zijn. Zij ondersteunen elkaar leerproces en leren zodoende ook zelf. Peer tutoring beoogt allerhande leerdoelen in verschillende domeinen.

Belangrijk is het trainen van de tutor om materiaal aan te brengen, te ondersteunen met de juiste antwoorden en opbouwende feedback te geven.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- Het leereffect voor de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften is een voordeel dat voorkomt uit deze werkvorm.
- Daarnaast worden sterke leerlingen ook uitgedaagd om medeleerlingen naar hun gewenste niveau te brengen en hen te ondersteunen in het leren.
  - Vervolgens brengt deze werkvorm vrijheid met zich mee voor leerkrachten. Zo is er meer tijd voor hen om aan persoonlijke, één-op-éénbegeleiding te doen.
  - De leerlingen zijn verantwoordelijk voor hun leerproces en tonen een grote motivatie om hun leerproces te sturen en tot een goed einde te brengen.
  - Leerkrachten en leerlingen getuigen over een leercontext waarbinnen er sprake is van leerplezier.
  - Leerlingen leren nadenken over hun eigen leren, het eigen leerproces, over wat moeilijk is aan een bepaald onderwerp, wat makkelijker is, op welke manier ze dit zelf verworven hebben...
  - Het inschakelen van peers werkt drempelverlagend en zorgt voor een veiligere leeromgeving.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Het opzetten van deze werkvorm vraagt veel engagement en betrokkenheid van zowel de leerkracht als de leerlingen.
- De kwaliteit van elke begeleiding is niet altijd even hoog, tutors en tutees moeten hierin opgeleid worden en in groeien.
- Bij het vrijwillig werven van peers kan het zijn dat er in de eerste plaats weinig leerlingen zich kandidaat stellen.
- Het verplicht opleggen van peer-tutoring kan bijdragen tot weinig inzet van de leerlingen.

2.3. Tips

- Voorzie veel materiaal op verschillende niveaus.
- Verwissel de verdeling van de tutors en tutees regelmatig.
- Leerkrachten hebben een belangrijke controlerende functie en dienen op tijd te remediëren indien dit nodig zou zijn.
- Leer tutees de 'Wacht-Hint-Prijs-methode' aan, een tutor moet telkens even wachten en mag niet direct het juiste antwoord geven aan de tutee, pas na een hint, kan hij/zij proberen dat de tutee het juiste antwoord vindt om dat antwoord dan te prijzen of waarderen.

3. Praktijkvoorbeeld

Dorien is 17 jaar en zit in het secundair onderwijs. Na het volgen van enkele lessen wiskunde heeft ze moeilijkheden met het oplossen van integralen. Dorien voelt zich hier niet goed bij, ze was steeds goed in wiskunde, maar nu kan ze niet vatten waarom ze steeds dezelfde fouten maakt. Meneer Vrancks is leerkracht wiskunde en geeft les aan Dorien. Volgens hem is Dorien niet de enige leerling die het moeilijk heeft met het oplossen van integralen. Sinds kort werkt hij met een peer-tutoringsysteem, waarbij leerlingen elkaar helpen, begeleiden en ondersteunen bij het maken van hun oefeningen. Meneer Vrancks stelt voor aan Dorien om de tutorsessies bij te wonen. Deze gebeuren tijdens een extra uur op dinsdag en donderdag. Meneer Vrancks stelt Dorien voor aan Naomie. Naomie legt uit wat zij zal doen als peertutor en op welke manier ze met de oefeningen aan de slag kunnen gaan. Ze stelt Dorien gerust omdat ook zij het lastig had met het maken van de oefeningen.

Inspiratiefiche probleemgestuurd werken in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

In het probleemgestuurd onderwijs leren leerlingen aan de hand van probleemtaken die hen zullen confronteren met een probleemstelling. De leerlingen zullen deze probleemstelling moeten analyseren, synthetiseren, oplossen en evalueren. Het is belangrijk dat het telkens gaat om een authentieke, reële of levensechte (beroeps)situatie. Probleemgestuurd onderwijs is als een leerbenadering waarbij leerlingen op een actieve manier een probleem moeten oplossen. De leerkracht stelt de leerlingen voor een authentiek en complex probleem, waardoor leerlingen extra informatie moeten opzoeken, het probleem dienen te definiëren, oplossingsstrategieën dienen voor te stellen en uit te voeren, onderling moeten communiceren en waarbij ze de vooropgestelde oplossing dienen te evalueren.

Probleemgestuurd onderwijs laat leerlingen actief en zelfstandig kennis verwerven en toepassen door middel van analyse van een vooropgesteld probleem. Belangrijk is dat het gaat om een authentiek probleem, dat leerlingen ook in praktijk zouden kunnen tegenkomen. Het probleem vormt het startpunt van het groepswerk. Het is belangrijk dat de leerlingen nog niet over die kennis, vaardigheden en attitudes beschikken, die ze nodig hebben om het probleem op te lossen. Een groep bestaat idealiter uit 6 tot 10 personen en de begeleiding dient te gebeuren door de leerkracht die eerder de rol van tutor en van coach op zich zal nemen. De grootste uitdaging voor de leerkracht zal liggen in het vinden van een juist evenwicht tussen de leerlingen zelfstandig laten werken en het tussenkomen van de leerkracht. Naast de rol van tutor en coach dient de leerkracht ook de rol van motivator (voornamelijk op vlak van de samenwerking tussen de leerlingen) en van evaluator op zich te nemen.

1.2. Doelen en invulling

De leerlingen leren dat lesgeven en vertellen over een onderwerp heel erg veel kennis vraagt. Ze leren plannen en omgaan met deadlines en stress. Leerlingen laten lesgeven zorgt voor een concentratiegolf bij de andere leerlingen. De leerlingen genieten van de rol die ze krijgen als leerkracht en genieten ervan als ze succeservaringen kunnen opdoen door zelfstandig een ongeziene tekst te verwerken en uit te leggen aan de medeleerlingen. Leerlingen leren elkaar helpen waar het nodig is en leren van elkaar. Op die manier werken de verschillen tussen de leerlingen versterkend voor de verschillende leerprocessen.

De taak van de leerkracht binnen het probleemgestuurd onderwijs is tweeledig. Enerzijds is er sprake van het bevorderen van het denkproces, anderzijds is er sprake van het bevorderen van het werkproces. Hierbij zal de leerkracht elke keer opnieuw een evenwicht moeten zoeken tussen het bijsturen van de groep en het vertrouwen op de zelfsturende mechanismen van de groep.

De leerlingen zullen binnen probleemgestuurd onderwijs zowel in groep als individueel moeten werken. Tijdens de groepsmomenten bespreken de leerlingen de probleemstelling, de mogelijke denk pistes en oplossingen. Daarnaast worden er ook concrete afspraken gemaakt. Tijdens individuele momenten leren de leerlingen op een zelfgestuurde manier. Leerlingen bestuderen tijdens deze momenten verschillende deelthema's van het probleem aan de hand van een verscheidenheid aan bronnen (leerboeken, internet, artikels...). Tijdens een volgende groepsbijeenkomst worden de resultaten van deze individuele leermomenten besproken. De bedoeling is dat de leerlingen op die manier tot een dieper inzicht van het probleem komen. Om deze samenwerking zo optimaal mogelijk te laten verlopen wordt er gebruik gemaakt van rollen. Bij elke bijeenkomst wordt er bepaald wie de gespreksleider, de samenvatter, de verslaggever, ... zal zijn. Deze rollen wisselen elke bijeenkomst, zodat iedereen elke rol opneemt.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- Probleemgestuurd onderwijs kan de sociale vaardigheden van de leerlingen bevorderen.
- Probleemgestuurd werken kan het kritisch denken bevorderen.
- De leerlingen kunnen samen, terwijl ze van elkaar leren, en elk op zijn manier het groepswork tot een goed einde brengen.

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Het hanteren van deze werkvorm vraagt veel expertise van de leerkracht.
- Het hanteren van deze werkvorm is tijdsintensief.

2.3. Tips

- De leerkracht moet voldoende kansen aanbieden om de leerlingen te begeleiden bij deze opdracht.

3. Praktijkvoorbeeld

Meneer Beugels geeft gedragswetenschappen in het secundair onderwijs. Hij deelt de klas in groepjes van vier in. Hij zorgt dat de groepjes op basis van voorkennis van de leerlingen heterogeen zijn samengesteld. Meneer Beugels doet dit door een lijst te maken met een rangschikking waarbij hij start met de best en eindigt met de slechtst presterende leerlingen. Hij kiest de hoogst en laagst geklasseerde en twee middelmatig geklasseerde leerlingen. Hij herhaalt deze procedure totdat alle leerlingen aan een groep zijn toegewezen.

Elk groepje krijgt één fase van de ontwikkelingstheorie van Erikson. De bedoeling is dat de leerlingen alle informatie over deze fase opzoeken, maar ook op zoek gaan naar goede voorbeelden. Ze dienen ook na te denken over een gepaste manier van rapporteren. De leerlingen hebben in het verleden al gewerkt met een specifiek stappenplan en krijgen de opdracht om dit stappenplan opnieuw te hanteren. In een eerste fase gaan de leerlingen in groep na wat de verschillende fasen precies zijn. Ze hanteren daarvoor verschillende handboeken die de leerkracht ter beschikking gesteld heeft. Op die manier bakenen de leerlingen af welke aspecten ze waar willen opzoeken. Nadien doen de leerlingen een brainstorm. Deze brainstorm start met de vraag: 'welke vragen stel ik mezelf bij deze fase?' / 'Wat wil ik weten en waarom?'. Eén leerling stelt zich kandidaat om dit te noteren. Vervolgens maken de leerlingen een takenverdeling en stellen ze een timing op. Nadien gaan de leerlingen per twee aan de slag om de nodige informatie te verzamelen. Daarna leggen de leerlingen de verworven informatie aan elkaar voor. Er wordt een synthese gemaakt en nagedacht over de manier waarop ze de informatie kunnen delen met hun klasgenoten.

Inspiratiefiche projectgestuurd werken in het secundair onderwijs

1. Praktische uitvoering

1.1. Organisatievorm

Projectwerk is een werkvorm waarbij leerlingen aan de slag gaan met thema's die dicht bij hun ervaringswereld liggen. Projectwerk gaat vaak over een maatschappelijk onderwerp of probleem en spreekt de creativiteit van leerlingen aan. Goed projectwerk zet aan tot een actieve leerhouding en tot zelfwerkzaamheid. Bovendien werkt projectwerk vakoverschrijdend en legt het een grote focus op het leerproces van de leerlingen.

Een goed project vraagt om een centrale vraag, thema of probleem dat de activiteiten van de leerlingen kan aansturen en deze activiteiten dienen te resulteren in een product (of verschillende producten) die samen een antwoord formuleren op de centrale vraag. Dit kan gepresenteerd worden in een vorm naar keuze, zodat deze nieuwe kennis gedeeld kan worden. Hierop kan er dan feedback geformuleerd worden. Op die manier kunnen de leerlingen reflecteren over hun geleverde inspanningen.

1.2. Doelen en invulling

Binnen projectwerk kunnen we verschillende fasen onderscheiden. Eerst en vooral is er sprake van de fase van onderwerpkeuze. De leefwereld van leerlingen vormt daarbij het uitgangspunt. Toch kan het ook zijn dat de leerkracht een onderwerp uitkiest en de uitwerking overlaat aan de leerlingen. Een tweede fase is deze van de onderhandeling. Tijdens deze fase zullen de leerlingen brainstormen over wat ze gaan doen en op welke manier ze zullen samenwerken. In een derde fase zullen de leerlingen al het werk inventariseren en verdelen. Tijdens de uitwerking van het project (vierde fase) wordt alle verzamelde informatie verwerkt tot een samenhangend geheel. Het project eindigt in een presentatiefase waar de leerlingen ervaren wat het resultaat is van hun groepswork. In deze fase zal er ook een evaluatie plaatsvinden zodat de leerlingen beter zicht krijgen op het resultaat van hun werk. Tijdens dit moment kan er ook informatie over het verloop van het proces uitgewisseld worden. Opnieuw zal de docent de rol van tutor en coach vervullen, die vergelijkbaar is, zoals beschreven bij de bovenstaande werkvormen.

Op het niveau van keuzedifferentiatie worden de leerlingen voor heel wat keuzes gesteld om tot het gestelde doel te komen. Wat betreft niveaudifferentiatie biedt projectwerk de mogelijkheid om de vooropgestelde doelen op verschillende niveaus van beheersing te bereiken. Tot slot kan er binnen projectwerk sprake zijn van tempodifferentiatie omdat de leerlingen elk in een verschillend tempo bepaalde opdrachten kunnen volbrengen. Er zijn met andere woorden veel mogelijkheden voor wat betreft de werkwijze, waarbij er aan initiatieven, capaciteiten en creativiteit van de leerlingen kan tegemoet gekomen worden.

2. Tips en ervaringen

2.1. Voordelen

- Er wordt dieper op inhouden in gegaan.
- Er wordt ook aandacht besteed aan sociaal-emotionele doelen, mede doordat leerlingen in groep werken.
- Leerlingen lijken graag te werken via deze werkvorm.
- De bedoeling is dat de leerlingen van elkaar leren en elkaar doen groeien door de samenwerking.
- Niveaoverschillen in groep kunnen door taakverdeling opgevangen worden.
- Er is een nadrukkelijke mogelijkheid om aan vakkenintegratie te doen.
- Leerlingen leren denken in gehelen en niet in afzonderlijke delen.
- Projectgestuurd werken zorgt voor een natuurlijke vorm van differentiëren. Leerlingen gaan automatisch op zoek naar die activiteiten die hen het meeste aanspreken.
- Het is een werkvorm die leerlingen aanzet tot autonoom leergedrag (informatie ordenen en classificeren, verslag uitbrengen, informatiebronnen hanteren en conclusies trekken).

Inspiratiefiche projectgestuurd werken in het secundair onderwijs

2.2. Uitdagingen en valkuilen

- Projectwerk is minder beheersbaar en controleerbaar.
- Het werk van individuele leerlingen is soms moeilijk te beoordelen.
- Projectwerk vraagt een intensieve voorbereiding.
- Leerlingen dienen al bepaalde vaardigheden verworven te hebben wil het project goed verlopen. Het gaat dan om kunnen discussiëren, evalueren, rapporteren en om zelfstudievaardigheden.
- Indien men vakoverschrijdend werkt, moeten leerkrachten bereid zijn om samen te werken.

2.3. Tips

- Probeer te werken met product en procesevaluatie. Peer assessment helpt om iedereen te stimuleren.
- De opdracht moet goed, helder en duidelijk gedefinieerd worden.

3. Praktijkvoorbeeld

Mevrouw Kestemont geeft les in het secundair onderwijs. Tijdens haar vak is het de bedoeling dat er verschillende leergebieden aan bod komen, zodat de leerlingen op een vakoverschrijdende manier de eigenheid van de studierichting leren kennen. Mevrouw Kestemont maakt drie groepjes van vier leerlingen en één groepje van drie leerlingen. De lessenreeks gaat over 'vlees'. Bij de start van de lessenreeks werd aan elke leerling een kaartje toegekend, waarop een bepaald soort vlees vermeld stond. De leerlingen met hetzelfde kaartje werden samen gegroepeerd. Er is een groepje dat zal werken rond rundvlees, een groepje rond varkensvlees, een groepje rond kip en groepje met vleesvervangende producten. Tijdens de vorige les stelde elke groep een voor- en hoofdgerecht samen met het aan het toebedeelde vlees. Op basis hiervan moeten de leerlingen een bestelbon invullen. Op die manier zijn de producten aanwezig tegen de volgende les. Elk groepje kreeg een budget van 12 euro om deze gerechten samen te stellen. Elke groepje diende ook een taak-tijdsplanning in te vullen. Via deze planning werd er aan elke leerling een rol toegekend en werd er een tijdschatting gemaakt. Uiteindelijk moeten de leerlingen hun menu ook kunnen voorbereiden, dus de leerlingen dienen ook aandacht te besteden aan voorbereidingswerk. Hiervoor stelt mevrouw Kestemont enkele hedendaagse kookboeken ter beschikking.